ఆంధ్రవాఙ్మయము - కృష్ణకథ

ఆంధ్ర వాఙ్మయము - కృష్ణకథ

(ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము పిహెచ్. డి. పట్టము పొందిన
సిద్ధాంత వ్యాసము)

ప్రథమ ముద్రణము : జూన్ 1982

ప్రతులు : 1000

ముఖ చిత్రం : గంగాధర్

మూల్యం : రూ. 35-00

మధుమతి పబ్లికేషన్స్,

లాయర్ పేట, ఒంగోలు-523 002.

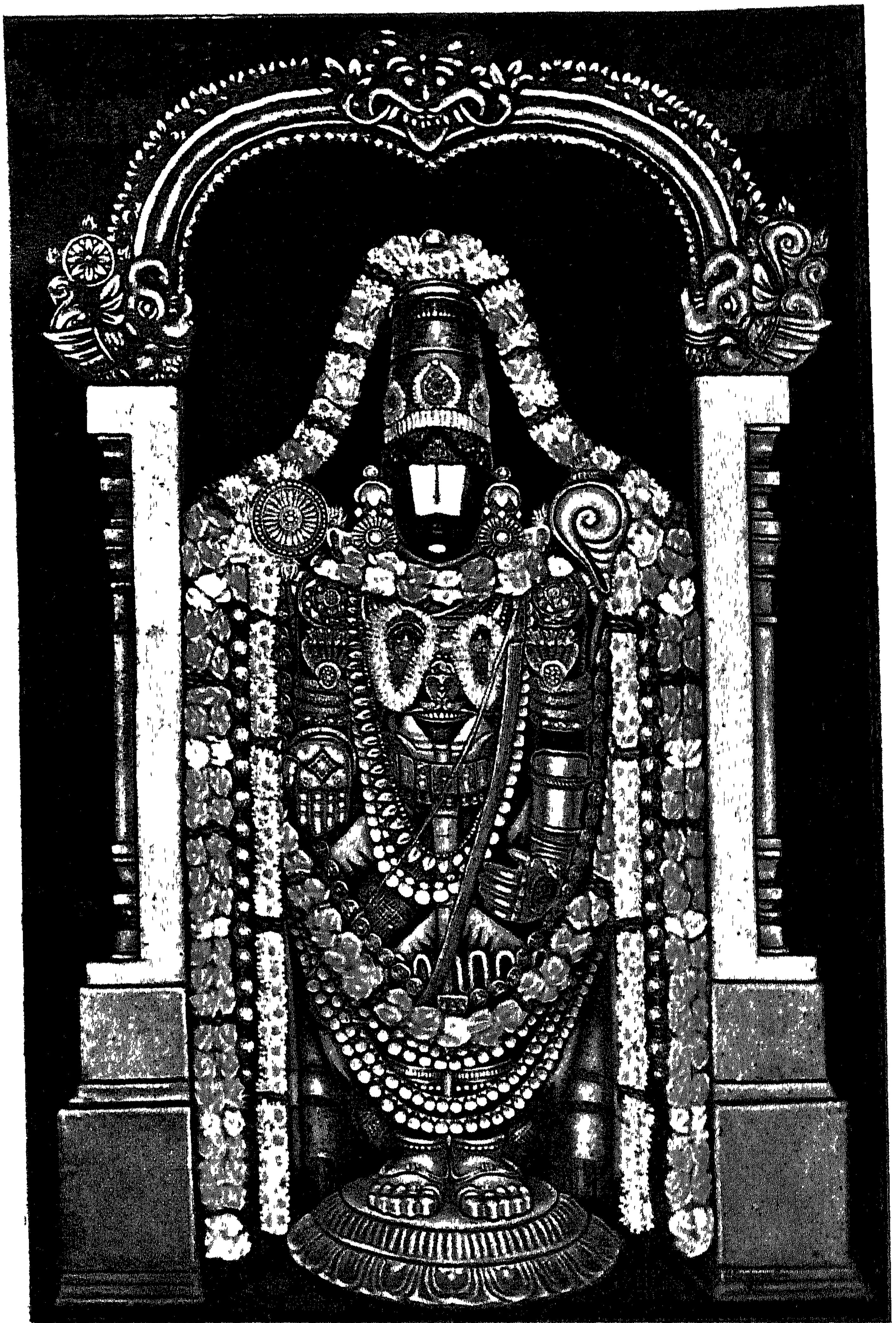
(Paper Used for Printing of this book was made available by the Government of India at Concessional rate.

Madhumati is gratefull)

ముద్రణ :

విక్టోరియన్ ప్రింటింగ్ స్కూల్

విశాఖపట్టణము — 530 016.

SRI VENKATESWARA SWAMIVARU

Price : 0-25 Ps.
T.T.D. Press, Tirupati

విషయ సూచిక

కృతజ్ఞతలు

నాలో పరిశోధన సంకల్పమును కల్పించి, అది నెఱవేరి ఈ రూపమును తాల్చు వరకు అన్నిట తానయై, అండదండ లందించిన గురుదేవులు ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్యుల వారికి ప్రణామములు. నా పట్ల ప్రశిష్యార్హమైన వాత్సల్యమును చూపి ఈ వ్యాసంగమున నిర్దేశకులుగ వ్యవహరించిన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ పూర్వాంధ్రా చార్యులు డా॥ కె. వి. ఆర్. నరసింహము గారికి కృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కారములు.

పరిశోధన చేయుటకు అనుమతించి, సహకరించిన మా కళాశాల అధికారులకు, వివిధ గ్రంథములను వాడుకొనుటకు అనుమతించిన వేటపాలెము సారస్వత నికేతనము, నెల్లూరు కవిత్రయ సమాజము గ్రంథాలయాధికారులకు, తమ సొంత పుస్తకముల నిచ్చిన మిత్రులు శ్రీ నిడదవోలు సుందరేశ్వరరావు గారికి కృతజ్ఞతలు. లేఖనమున సహకరించిన నా భార్య సావిత్రికి, జ్యేష్ఠపుత్రిక చి॥ సౌ॥ లలితకుమారికి, మిత్రులు డా॥ మారుతి, శ్రీమదద్దంకి తిరుమల తాతాచార్యులు గారలకు, ఉపోద్ఘాతమున కాంగ్లానువాదము కూర్చిన తమ్ముడు చి॥ రాధాకృష్ణమూర్తికి శుభాశంసనములు. ముఖ్య పదసూచిక సిద్ధము చేయుటలో సహకరించిన మిత్రులు ఉప్పుగుండూరు కోటేశ్వరరావు గారికి కృతజ్ఞతలు; మా తృతీయ పుత్రిక చి॥ శ్రీవల్లికి శుభాశంసనములు,

సిద్ధాంతవ్యాస పరీక్షకులుగా వ్యవహరించి, ఇందలి గుణదోష ములను నిరూపించి, ఆమోదించిన ఆచార్యులు డా॥ బి. రామరాజు (ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము), యశఃకాయులు డా॥ తిమ్మావఝ్ఝుల కోదండరామయ్య (మధుర విశ్వవిద్యాలయము), డా॥ బి. వి. సూర్య నారాయణ (వారణాసి హిందూ విశ్వవిద్యాలయము) గారలకు కృత

జ్ఞతా పూర్వక నమస్కారములు. ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటలో శ్రమించిన ఎక్వేరియన్ ప్రింటింగ్ స్కూలు సోదర బృందమునకు, ప్రత్యేకించి పసుమర్తి కృష్ణమోహనునకు, ప్రూఫులను సరిదిద్దిన మిత్రులు చివుకుల రవిశర్మ గారికి నా హార్దిక అభివందనములు.

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథము సహృదయామోదమును పొంది ఉద్దిష్ట ప్రయోజనమును నెరవేర్చుకొనవలె నని స్వామిని ప్రార్థింతును.

ఒంగోలు
11-6-1982

ధారా రామనాథశాస్త్రి

PROEM

In Indian Literature a story never confines itself to the delineation of characters or incidents alone or just to the technic of constructing a plot A story or legend becomes a powerful symbol, inspiring a *Sahridaya* on all levels by providing aesthetic joy as well as spiritual message. From the Vedas to the later secular literary forms it is this unique underlying synthesis which marks the Indian attitude. The Krishna legend is unparalleled among such symbols. The reasons for this are many.

The Incarnation or Avatar concept forms a very important aspect of Indian culture. All Avatars descend from the immaculate Universal Soul as human beings in different ages for the establishment of Dharma, gathering round them the Godheads of Cosmic intellegences. Avatars are of many types, classified in the tradition by the elders as Amsa (Partial), Kala (*Reflected*) and Poorna (Perfect). The incarnation of Krishna is considered to be the supreme among the incarnations. " *Amsavatara anyetu krsnastu Bhagavan swayam*". In Krishna the Iccha, Kriya and Jnana aspects culminated into one perfection. Vasudeva, the Supreme Soul desc nds from the state of the highest splendour into the world of manifestation as its saviour. The incarnation of Krishna is matchless either in the manifestation of divine splendours or expounding the spiritual truths. The splenderous play of the Lord becomes an eternal symbol for the six qualities, strength, opulence, valour etc., and makes the story a thing of wonder. The divine splendours, exhibited by Krishna become manifested examples of the unmanifested splendour of the Eternal.

Krishna's story becomes a source of eternal joy for those who approach it. There is nectarine sweetness in every thing connected with Krishna. Even the philosophic background is unique. The all-exceeding splendour of the Lord, which becomes the nucleus of of the Vasudeva, the Sankarshna, the Pradyumna and the Aniruddha Plans (Vyuhas) paved the high way for a well institutionalised ritualstic traditions in the temple worship (Agama).

The Gospal of Krishna remains a unique work of philosophy, without a second. In the Tantrik cults too the image of Krishna looms large. *Krsne Kali Saktirjrimbhe Yatha Prahustantrikah.* *

" The image of Krishna has infinite facets. The life story of Sri Krishna is complete in itself with its unparalleled glory before which all other accounts pale into insignificance. From birth to the final exit, he remains a solitary wonder. His descent is not as simple as that of other Avatars. Along with Him descended to Earth all the Godheads. His childhood is replete with charmingly sweet incidents which offer a philosophic commentary on the efforts of a human soul towards God-realisation. The erotic splendour of Krishna is irresistably attractive as it is tantalising. His romantic episodes become not only founts of immortal poetry but also symbols of his splendour. Unlike in other Avatars the establishment of Dharma, the Eternal Law, through direct and indirect means, is on a scale as large as the world. What he taught is never without relevance to human life. He himself followed every precept he preached. Thus Krishna emerges as a symbol of all human emotions and the philosophy of Eternal Dharma.

* Page 92 : Sri Mahavidya Sutravali - Kavyakantha Vasistha Ganapathi Muni- Published by Sri Gunturi Lakshmikantham, Elamanchili - 1958.

Even from the secular point of view there is nothing more appealing or enjoyable than the all - embracing story of Krishna. Though enticingly sweet under normal circumstances, he becomes terribly awe-inspiring when Dharma is at stake. Though he is never a king kings and emperors used to shiver in their shoes in his commanding presence. Good humoured mischief and deep ethical philosophy are uniquely blended in his childish pranks. Even as a child he skilfully desrtoyed the evil spirits, called *Yathudhanas*. He remained the sole object of love and affection for his many wives as well as the target of Ultimate aspirations and desires of all the human beings. Thus as a romantic hero, Krishna has no match in world literature - he never stood for physical or carnal desire, but for the ultimate experience of *Ananda*.

He established Dharma in a way which is unique. Selfish considerations and personal attachments never weigh with him. He can wreak destruction on a grand scale with a smile on his lips if it is needed for Dharma. As a matter of fact his entire life is Dharma which he lived every moment of his life during his earthly sojourn to set an example for others. Himself being the Supreme Lord, he always bowed down his head in reverence to Devarishis, Rajarishis and Brahmarishis. Never is he considerate towards those who swerved from the path of Dharma. He impressed his contemporary rulers by his superhuman prowess and skill and won their most intimate confidence. He never showed any obligation to goodness, friendship and kinship when they ran contrary to Dharma. It is impossible to come across a life which is so totally dedicated to Dharma. At the same time Krishna stands for highest courtesy and unmatchable propriety in human relations.

Krishna's is a story of full - blooded humanity: he is out and out human. Reviewed from this angle the story of Krishna appears to us as a harrowing human tragedy. He was born in a prison cell, while his parents were under - going captivity in the hands of his own uncle Kamsa. In the final stage of his life he stands as a spectator when his own kith and kin destory themselves, mutually fighting. Contending with opposition, intrigues, plots and scandals - even attempts at his life is his lot. But inspite of every thing sweet smile never deserts him. The spell of his attraction never wanes. He always lives in the bliss of eternal present, a thing which everybody should emulate.

Krishna' s splendours are all - pervading as the Lord himself puts in GITA "*Nantosti Mama Divyanam Vibhutinam Parantapa* (10-40)". The splendours he speaks of are not confined to this or that aspect of creation only. They are eternally omnipresent as Krishna is.

Krishna's story is unique as it is in many aspects inspires humanity of all times and climes. It has a wide range of influence. From the Vedas to the later Indian languages, from the Vedanta to the later schools of philosophy, from the aesthetics of Fine Arts to the scientific analytical approach - everything was influenced to some degree or other by the ineffable beauty of Krishna's philosophy. This goes on for ever and anon.

The philosophic basis of and seeds for Krishna tradition are found in the Vedic literature. The seeds sprout out into a mighty tree in the Mahabharata and Puranas. In the Indian languages Krishna story fired the creative imagination of the poets of different ages and became popular depending on the milieu of the age.

The present thesis aims at presenting the evolution of Krishna story in Telugu literature through ages. The following is the scheme of the study. In the Frst Chapter the beginnings of Krishna legend, its evolution through different ages and its influence on various poets are dealt with in a general way so as to provide a background only. All the important aspects pertaining to Krishna found in the Vedas, Epics and Puranas are dealt with. No attempt is made to fix the chronology of the Puranas as it does not fit in with the present scheme of review. In a review like this one can trace the influence of the neighbouring literatures on the literature concerned. But as the growth and development of Krishna story is mainly confined to Sanskrit literature and the tempermental affinity of certain poets for the theme they have chosen is an important factor, no such attempt of tracing the neighbouring influences is made. But wherever such an influence is found to be powerful enough it is discussed in its context.

The second chapter comprises a condensed history of Telugu literature from the view point of the Krishna story. No attempt is made for fixing the chronology of the poets or a critical evaluation of all the literary works. An attempt is made to trace the rise and fall of Telugu literature with Krishna legend as a nucleus of poetic creation against the background of the social environment. This is the aim with which the present study is undertaken. Various aspects of a poet's work can be better appreciated when we trace the evolution of his art.

As the very title suggests a greater importance is given to a study of the Krishna legend. By "story" it is meant a literary and philosophic symbol found and expressed in the works already mentioned. How did

the Krishna legend appear and reappear in different ages in Telugu literature? Due to the interaction between the mind of the poet and the social and historical conditions, Krishna legend undergoes a change and appears differently. In each age it is projected in a different light. The presentation of Krishna legend is studied from the view point of thought evolution, not from a historical standpoint. In the present study literature is the primary consideration and hence due importance is given to the poets. A poet is a product of his own age as well as one who shapes and influence it. Krishna Story inspired many poets by its power, and infinite variety, mystic charm and ineffable sweetness - a phenomenon which is beyond a clearcut analysis. In such cases the individuality of the poet is important. But there are also other poets who fell in line with the trends of the age and just looked upon the Krishna story as a potential theme for their poetry. Krishna becomes a mere literary symbol in their hands. But there are others poets who are drunk deep with the inspiration and portrayed the Krishna story from the higher levels of intuition. While the former are called poets the later are revered and looked upon as seers. Though they are much less in number importance is given to them in the present study.

In our rewiew, discussion on the family pedigree of the poets is scrupulously left out, as also the popular familiar anecdotes connected with them.

The following aspects are taken into consideration, while evaluating the work of a poet:

1. The artistry of a poet shown in the delineation of the character of Krishna and presentation of the Krishna story.

2. The poetic excellence displayed by the poet while doing so.

3. The new facets of personality and philosophy of Krishna revealed by the poet.
4. The contribution of a poet to the Krishna legend in the course of its evolution.

In a general survey like this it is not possible to include all the poets from Nannaya to the poets of the present day, as they are innumerable. While books of special merit are given importance, a mention is made of other routine works from the historical point of view without reducing the survey into a mere catalogue. Even in such cases a mention is made of its inherent merit

There are two traditions in the Krishna story. The first one consisting of the accounts found in Bharata, Harivamsa, Vishnupurna and Bhagavata, is very popular in Telugu Literature. The other tradition consists of the accounts given in Brahma, Brahmanda, Padma, Garga and Devi Bhagavata Puranas. Keeping aside the details of the story and Puranic scheme, these books introduce the Radhakrishna cult and propound Krishna of Goloka as the centre of the Cosmic creation and all Avatars. As this concept of Krishna as the dweller of Goloka has not become as popular as the Krishna of Mahabharata and Bhagavata. In the present survey a secondary importance is given to them. These are called Visista Puranas. The poetic works inspired by them too are less popular with the readers. Never the less a due place is given to them in the survey.

In the Third Chapter the Krishna story is reviewed under certain heads like Avatarana Vyuha (the Descent); Balya Leela (the Child-hood); Sringara Kalyana Leela (the Erotic and romantic episodes) etc. Under each head the attitude of the major poets who dealt with that episode and the underlying

philosophic import are brought out. How the same-episode has evolved through ages has been traced as per the principles already laid down. Differentiation has not been made on the basis of the Literary form, chosen by the poet for his work. From the Puranic accounts to the innovations in the later literary forms find a place in the present discussion.

In the second part of the Third Chapter an account of Krishna legend as it appears in Folk literature, Songs of the women folk, Padas, minor poems and writings in Free Verse is given. Works which do not come under any of the above classes are dealt with in third part of the Chapter. In the above Chapter the most representative work is taken up for review from each class as well as the works of most out-standing merit, while a passing mention is made of routine works.

The fourth Chapter sums up various aspects presented in the thesis and the conclusions are drawn. A compendium of Krishna Story as it appears in Bharata, Harivamsa, Bhagavata and other Puranas is given under Appendex. Now published separately.

The Krishna Literature is as wide in its range as it is deep in its significance. An approach in synthesis is attempted of various aspects pertaining to the Krishna story. More often than not the content of a book gets priority over a mere mention of its name.

ఉపోద్ఘాతము

భారతీయ సాహిత్యమున కథ యనునది కేవలము కొన్ని పాత్రల యొక్కయు, సన్నివేశముల యొక్కయు శిల్ప సమున్నతమైన నిర్మాణము మాత్రమే కాదు. అంతకు మించి తాత్త్విక ప్రతీకగ, మానవ సంస్కారము నన్ని కక్ష్యలలో నుత్తేజపరచి సహృదయులకు రసానందమును, నాధ్యాత్మిక ప్రబోధము నొసంగు శక్తి చిహ్నముగ రూపొందింపఁబడినది. వేద వాఙ్మయము మొదలు లౌకిక సాహిత్య ప్రక్రియల వరకీ యన్వయ విశిష్టత భారతీయ దృక్పథమునం దంతర్వ్యాపిని. అట్టి కథలలోఁ గృష్ణకథ యనన్యము. ఇందుల కనేక కారణములున్నవి.

భారతీయ సంస్కృతియం దవతార వ్యూహ మొక ప్రధాన భాగము. అవతారము లన్నియు నిర్గుణేశ్వర తత్త్వమునకు సగుణ ప్రతీకలై, యాయా యుగములందు ధర్మ సంస్థాపనార్థమై విశ్వము నందలి శక్తిని సమీకరించుకొని వ్యక్తములైనవి. అవి భిన్న భిన్న స్థాయులకు చెందినవి. వీని, అంశ, కళా, పూర్ణావతారములుగ పెద్దలు విభజించి యున్నారు. అట్టి విభజనములో కృష్ణావతారము సర్వోత్కృష్టమైనది. "అంశావతార అన్యేతు కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమ్" అను వాక్యమున కిదియే యన్వయము. ఇందిచ్ఛాక్రియా జ్ఞాన శక్తులు పరాత్మ స్థితి నందుకొన్నవి. పరమపద నివాసుఁడగు వాసుదేవుఁడు పరమాత్మ స్థితియైన నిత్య విభూతి పదము నుండి లీలా విభూతి పదమునకు లోక శ్రేయార్థ మవతరించినాఁడు. అందు లోకమున వ్యక్తమైన లీలా విభూతిలోఁగాని, తన్మూలమైన పరతత్త్వ విన్యాసములోఁగాని కృష్ణావతారమునకు సామ్యము లేదు. లీలా విభూతిగ ప్రదర్శించిన ప్రత్యంశమును నిత్య విభూతి కుపలక్షకమై, బలైశ్వర్య వీర్యాది షడ్గుణ విశిష్టమై యీ మొత్త మవతార కథ నద్భుతావహ మొనర్చినది. విశాలము, సర్వతోముఖమునైన యిట్టి నిత్య లీలా విభూతుల విన్యాస మింకే యవతారమునను లేదు.

దీనికి తోడు ప్రత్యంశమున మాధుర్య తత్త్వము మేళవింపఁబడుట వలన కృష్ణావతారము నందలి ప్రత్యంశమునకు ననన్య సాధారణమైన చర్వణ యోగ్యత, సౌలభ్యము నబ్బినవి.

ఇందలి తాత్త్విక ప్రతి పత్తియు ననన్యమే. వాసుదేవ, సంకర్షణ. ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ వ్యూహములకు కేంద్రమైన స్వామి పరతత్త్వ విభూతి యుపాసనా గమ్యమైన యాగమ వ్యవస్థకును, తత్సమన్వయమునకును రాచబాట యైనది.

స్వామి ప్రవచించిన భగవద్గీత వంటి తాత్త్విక గ్రంథము ప్రపంచ వాఙ్మయమున 'న భూతో న భవిష్యతి' యని చెప్పఁదగినది. మంత్ర తంత్ర శాస్త్రములందు స్వామి స్వరూపమొక విశాల దర్శనము. "కృష్ణేకాళీ శక్తిర్జజృంభే యథా ప్రాహు స్తాంత్రికాః"* దాని యంత నదియే యొక యధ్యాయము. కావున కృష్ణదర్శన మనంత ముఖములు గలది.

ఇఁక స్వామి జీవితకథను పరిశీలించినచో నందలి సమగ్రత, సర్వాతిశాయి యద్భుత లక్షణములు నాన్యతో దర్శనీయములు. జన్మము మొదలవతార పరిసమాప్తి వరకీ లక్షణము సమన్వయింపఁదగినది. అవతార వ్యూహ మన్యావతారములవలె సరళముగాదు. సర్వశక్తుల యవతరణము. బాల్యము లీలా మాధుర్యములతోఁ బాటు అనంత దార్శనిక మార్గములకు వ్యాఖ్యానము, శృంగార విభూతి లోకదృష్టికెంత మోహనమో, తత్త్వదృష్టి కంత జటిలము. కల్యాణ లీల భావ సంపత్తికే గాక విభూతి విలాసములకు కేంద్రము. ధర్మ సంస్థాపనము పూర్వావతారములవలె పరిమితము కాదు. ప్రత్యక్ష పరోక్ష మార్గముల నాతఁ డొనర్చిన ధర్మ సంస్థాపనము విశ్వమంత విశాలము. జీవిత ఘట్టములలో సందర్భానుగుణమైన ధర్మ బోధనము నాతఁ డొనర్చెను. ప్రవచించిన ప్రతి విషయము నాచరించి

---

* పుట 92. శ్రీ మహా విద్యాది సూత్రావళి, కావ్యకంఠ, శ్రీవాసిష్ఠ గణపతి ముని, శ్రీ గుంటూరి లక్ష్మీకాంతముగారి ప్రచురణ—ఎలమంచిలి. 1958.

చూపెను. ఇట్లు స్వామి సర్వ రసములకు, తత్త్వ ధర్మ స్వరూపము నకు ప్రతీకమైనాడు.

లౌకిక కథల యందు కృష్ణకథవలె మధురము, సంకీర్ణము నైన కథ కనుపింపదు. తాను సహజముగ నెంతటి మధుర మోహన మూర్తియో, ధర్మభంగ మొనర్చు శత్రు సంహారణ మొనర్చు పట్ల నంతటి ప్రళయ భయంకర మూర్తి. తాను రాజమకుటమును ధరింపక పోయినను, తన సన్నిధి యందు రాజాధి రాజులు భయ భక్తులతో వ్యవహరించునట్లు చేయఁగలవాడు. చిలిపిదనమునన్ చిన్మయ తత్త్వమును బోధించువాడు, శిశువుగ లోక మోహన మూర్తియైన క్షణముననే యాతుధాన సంహారణ చణుఁడు. బహుపత్నీ విభుఁడైన వేళ బహుపత్నీరూప జీవాత్మ విభుఁడు. శృంగార నాయకునిగ ప్రపంచసాహిత్యముననే సామ్యము లేనివాడు. కాని, యీ ప్రత్యేకత పరతత్త్వము నందలి వివిధ విలాసముల ననుభూతికి తెచ్చుటకే యుద్దిష్టము. కేవల శృంగారమునకు గాదు.

ధర్మ సంస్థాపనమున నాయన దొక విశిష్ట మార్గము. తన మన యను భేదము లేదు. ధర్మార్థమైన ప్రళయ సంహార కాండకు ముగ్ధ మోహన దరహాసము నిరంతరము తోడై యుండును. ఆయన జీవితమే యొక మహాధర్మ ప్రస్థానము.

తాను పరాత్పరుండయ్యును దేవర్షి, బ్రహ్మర్షి, రాజర్షులకు భక్తితో నంజలించును. వరుస తప్పినచో ధర్మార్థమై యెంతటివాని నైనను లెక్కచేయఁడు. సమకాలీన రాజలోకము నంతటిని తన మహత్తర శక్తియుక్తులచే నుత్తేజపఱచి యెల్లరకు తలలో నాలుకయై మెలఁగినాఁడు. ధర్మ పరిధి నతిక్రమింప నంతవఱకు బంధుత్వ సఖ్య సౌమనస్యములకు విధేయుఁడు–ఇట్లు ధర్మమునకు, మర్యాదకు, నౌచితికి నంకితమైన జీవిత కథ మఱియొకటి లేదు.

స్వామి కథ నిండైన మానవతకు నిలయము. ఈ దృష్టితో సమీక్షింపఁ బూనినచో నింతటి మానవతా పూరితమైన విషాద

గాథ (HUMAN TRAGEDY) మఱియొకటి లేదు. చెఱసాలలోఁ బుట్టుక మొదలు స్వజన సంశ్లేషము నవలోకించెను చరమ ఘట్టము వరకు నింద, కుటిల, వ్యతిరేకత మున్నగు భయంకర శక్తులతో నిరంతరము పోరాట మొనర్చినవాఁడు స్వామి. కాని, యెట్టి పరిస్థితులలో నైనను స్వామి ముఖము దలమునపై చిఱునవ్వు మాయలేదు. ముగ్ధమోహన సౌందర్యమూర్తి చెక్కు చెదరలేదు. కష్టముల నెదుర్కొనుటలో మానవులకు వలసిన మాధుర్య దృష్టికిది శాశ్వత సంకేతము.

ఆయన విభూతి సర్వ వ్యాపకము. "నాన్తోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప!..." (10-40) యనిన గీతావాక్యము సత్యము. ఈ విభూతి యే యొక్క రంగములో పరిమితము కాలేదు. అతఁడు సర్వాంతర్యామి. ఆయన విభూతియు నట్టిదే.

ఇంతటి మహత్త్వము కల్గిన కృష్ణకథ కాలకాలముల, దేశదేశముల మానవజాతి నుత్తేజపఱచినది. వేదము మొదలు సర్వభాషా వాఙ్మయములవఱకు వేదాంతము మొదలు సర్వదర్శనముల వఱకు, సమస్త లలిత కళలయందును. శాస్త్ర దృక్పథముల యందును, నొక్కటేమి? మానవ జీవితము నందలి సర్వ రంగముల, నేల నాలుగు చెఱగుల కృష్ణతత్త్వమను మాధురీ దర్శనము వ్యాపించి యున్నది. ఇది సహస్రయుగ పర్యంతము. నిరంతరము.

ఏతాదృశ మహా విభూతి సహితమైన కృష్ణకథ యొక్క తాత్త్విక, సాంప్రదాయిక బీజములు వైదిక వాఙ్మయమున నున్నవి. అటుపైని భారతేతిహాసమునందును, పురాణాదులందును విస్తరిల్లినది. భారతదేశ భాషలందీ కథా వృత్తమాయా యుగధర్మములనుఁ బట్టి పరిచలితమై వ్యాపించినది. ఈ వ్యాప్తి యాంధ్ర వాఙ్మయమున నెట్లున్నది? అను నంశమీ సిద్ధాంత వ్యాసమున పరిశీలింపఁ బడినది. తత్ప్రణాళిక నీ క్రింది విధముగ నిర్దేశింపవచ్చును. రెండవ శీర్షిక క్రింద కృష్ణకథా మూలముల నిర్దేశము, తత్క్రమ పరిణామ పరిభావ పరిసక్తి స్థూలముగఁ బరిస్తుతాను

శీలనమునకు భిత్తికా మాత్రముగ కలదు. వేదము మొదలుకొని యితిహాస పురాణముల వఱకుఁగల ప్రాధాన్యాంశము లిందుల్లేఖింపఁ బడినవి. వీనిలో నెచ్చటను మూల పురాణాదుల కాలక్రమ నిర్ణయాపేక్ష ప్రస్తుతానుశీలనమునకు కార్యకారి కాకుండుట వలన నేర్పఱుప కొనలేదు. సాధారణముగ దృష్టి సమీక్షలలో నిరుగు పొరుగు భాషల ప్రభావము నిర్దేశించు యాయా భాషలలోని కథా విస్తృతిని సమన్వయించు మార్గ మొకటి కలదు. కాని, కృష్ణకథా వికాస మంతయు నెక్కువ భాగము సంస్కృత వాఙ్మయమునుఁ బట్టియు, దేశీయభాష సాహిత్యమునుఁ బట్టియు జరిగినందు వలన నీ యంశము స్పృశింపఁబడలేదు. ఎచ్చటనేని ముఖ్య ప్రసక్తి కల్గినచో నా సందర్భమున నిది వివృతము.

మూడవయధ్యాయము ప్రస్తుతానుశీలనమునకు సంబంధించిన సంగ్రహాంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర, ఇందు కవుల కాలనిర్ణయములతో గాని, సమగ్ర గ్రంథ సమూహ నిర్దేశములతో గాని ప్రసక్తి లేదు. కృష్ణకథను కేంద్రముగ నిడుకొని పరిశీలించినచో నాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర యందలి యభివృద్ధి పతనము లెట్టివి ? దానికి భిత్తికగనున్న చారిత్రక సామాజిక పరిస్థితు లెట్టివి? యనునదీ పరిశీలనమునకు జీవగఱ్ఱ. క్రమవికాసాధ్యాయముగ నొక కవిని పరిచయము చేసికొనునపుడు దీని ననుసంధించుకొనుట కావ్యమునందలి వివిధాంశముల యవగాహనమునకు సాహాయ్యకారి.

కృష్ణకథయను శీర్షిక వలన నీ సిద్ధాంతవ్యాసమున ప్రాధాన్యము కథకే యొసఁగఁబడినది. కథ యన్నపుడు పూర్వోక్త మార్గమున సాహిత్య, తత్త్వముల యాదొక ప్రతీకగ, శక్తిగ విలసిల్లిన సమన్వయమే యిందు ప్రసక్తము. ఇది యేయే రూపముల నేయే యుగముల సాహిత్యమున రూపొందినది? ఇందుల కేయే సామాజిక చారిత్రక పరిస్థితులు దోహదభూతము లైనవి? సమకాలీన పరిస్థితు లీ కథయందెట్టి ప్రభావమును వ్యక్తము చేసినవి? మున్నగు నంశములు కేవలము చారిత్రక దృష్టితోఁగాక, భావోద్యమ విస్తృతి

పూర్వకముగఁ బరిశీలింపఁబడినవి. కాని, యీ సమీక్షయందు వాఙ్మయమే ముఖ్యమైన కేంద్రము కావున దత్కర్తయగు కవి ప్రాధాన్యము వహించును. అతఁడు యుగ ధర్మములకు ప్రతినిధియను టెంత నిజమో, తత్కర్త యనుటయు నంతే నిజము. విశేషించి సర్వతో ముఖ వైలక్షణ్యము, పరమ మార్మికత, మాధురీతత్త్వముఁ గల కృష్ణకథ యే యుగములం దెట్టి కవుల నేరీతిగ నాకర్షించి వారచ్ఛనల నందుకొన్నది యను విషయము కేవలము కొన్ని సూత్రములకు బద్ధమైనది కాదు. ఆయా సందర్భములలో కవియొక్క వైలక్షణ్య మిందు ప్రధానము. కొన్ని యెడల గతానుగతికముగ యుగ ధర్మమునకు బద్ధులై భావసంపత్తిఁగల యితర కథల వలెనే కృష్ణకథచే నాకృష్టులై కావ్యముల రచించినవారు కలరు. వీరి దృష్టిలో నిది కేవలము సాహిత్య ప్రతీక. మరికొందరు కృష్ణకథార్థగత చిత్తులై యావిష్టస్థితిలో నిందలి పరమార్థ తత్త్వమును దర్శించి ప్రవచించిన మహనీయులు. మొదటి వర్గము వారిని కవులనియు, రెండవ వర్గము వారిని దార్శనిక కవులనియు చెప్పవచ్చును. ఈ సమీక్షలో రెండవ వర్గము వారికి స్వల్పసంఖ్యాకులైనను ప్రాధాన్య మొసఁగఁబడినది.

ఆయా కవుల సాహిత్యమును సమీక్షించునపుడు విమర్శక లోకమున గతార్థములైన వర్ణగోత్రసూత్రాదులు, నితర ప్రసిద్ధ వృత్తాంతములు పరిహృతములైనవి. కాఁగా ముఖ్య ప్రమాణములివి :

1. కృష్ణకథా స్వరూప స్వభావ నిర్వహణములో నీతని ప్రత్యేకత యెట్టిది ?
2. తత్సందర్భముగ నీతని రచనా శిల్పమున ప్రముఖాంశములేవి ?
3. తత్ఫలితముగ నీతఁడేవేని కృష్ణతత్త్వాంశముల ప్రతిపాదించెనా ?
4. కృష్ణకథా క్రమవికాస చరిత్రలో నీతని స్థానమెట్టిది ?

సాధారణముగ నిట్టి సువిశాల పరిధిఁగల సమీక్షలో నన్నయ మొదలు నేటివరకున్న కవులందరను గూర్చి యథార్థ పరిశీలన మొనర్చుట యసాధ్యము. ఏలన కథాతత్త్వ మట్టిది. తత్సంబంధి కావ్యసంఖ్య యట్టిది. కావున నేదేని విశిష్టతాముద్రఁగల్గిన రచనములకు

ప్రత్యేక స్థానము సంగుచు, స్థూల చారిత్రిక దృష్టితో పట్టికా ప్రాయము కానంతవరకు నితర రచనములు గూడ నిందు సాధ్యమైనంత వరకు కనీసముల్లేఖించుట యైనను జరిగినది. వానిలో నున్న ప్రత్యేకాంశముల స్పృశించుట జరిగినది.

ఈ సందర్భమున మరియొక విషయము గమనార్హము. కృష్ణ కథలో రెండు సంప్రదాయము లున్నవి. అందొకటి యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధ ఘంటాపథము. భారత, హరివంశ, విష్ణుపురాణ, భాగవతిమార్గమున నిది వేద్యము. ఆ గ్రంథము లందలి యంశములే యాంధ్ర వాఙ్మయమున నెక్కువ ప్రచలితములైనవి. రెండవ సంప్రదాయము బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మవైవర్త, పద్మ, గర్గ, దేవీ భాగవత పురాణాదులచే వేద్యమైనది. వీనిలో కథా వివరములు పురాణవ్యూహము నటుంచి రాధాకృష్ణ తత్త్వమును, గోలోకవాసి యగు కృష్ణుఁడే సర్వావతార సర్వసృష్టి కేంద్రమనుటయు, ప్రధానాంశములు. వీనియందలి కథాంశములు ప్రముఖ కవులచే నుద్ధృతములు కాకపోవుట వలన నేమి, గోలోకవాసియైన రాధాకృష్ణునకు భారత భాగవత కృష్ణునంత ప్రశస్తి లభింపకపోవుట వలననేమి, ప్రస్తుతానుశీలమునకు సంబంధించినంత వరకీ రెండవ మార్గము ప్రాధాన్యమున నవరమైనది. ఆయా పురాణముల 'విశిష్ట' పురాణములను పేర నిర్దేశించుట జరిగినది. వీనినుండి యావిర్భవించిన కావ్య సందోహము పఠన పాఠన విషయమునఁ గూడ నిట్టి ద్వితీయ స్థానమునే పొందియుండుట యీ నిర్దేశమునకు మరియొక కారణము. అయినను నీ సంప్రదాయము యథార్థ స్థానము నందినది.

నాల్గవ యధ్యాయమున కృష్ణకథ కొన్ని ప్రముఖ భాగములుగ నీ యనుశీలనమున విభజింపఁబడినది. (అవతరణ వ్యూహము, శైశవ బాల్యలీల, శృంగార కళ్యాణలీల మొదలగునవి) అందొక్కొక్క శీర్షికలోను మున్ముగ నితిహాస పురాణ కర్తలయొక్క దృక్పథమును, నా కథాంశము లందలి తాత్త్వికత (సాహిత్య గమ్యమైనంత వరకు) నిర్దేశింపఁబడి, యటుపై కాలక్రమమును రేఖామాత్రముగ మనస్సున నుంచుకొని తదంశక్రమ వికాసము నిర్దే

శించుట జరిగినది. ఈ సమీక్షయందే పూర్వోక్త సూత్రములు ప్రసక్తములు. ఇందు ప్రక్రియా వైవిధ్యము పాటింపలేదు. పురాణముల, నితిహాసమున ప్రసక్తమైన భాగములు మొదలు నవ్యయుగము నందలి నాటక ప్రక్రియల వఱకిందే చర్చింపఁబడినది. ఇందు 4b భాగమున ననిబద్ధకావ్యములుగ గణింపఁదగిన పద, జానపద, శతక, అష్టక, స్త్రీవాఙ్మయములు, నవ్యయుగము నందలి ఖండకావ్య సందోహము, కతిపయ వచన రచనములు, పరిశిష్ట ప్రక్రియానుశీలన మను పేర నిర్దేశింపఁబడినవి. పై ప్రణాళికలో నిముడని కతిపయ విశిష్ట రచనములు 4c లో పరిశిష్ట గ్రంథ ప్రసక్తి యను పేర నిర్దేశింపఁబడినవి. దీనితో క్రమ వికాస నిర్దేశము పూర్తియగును. ఈ భాగములందు పూర్వోక్తరీతిగ కావ్యములు రకమునకొక రచనముగను, విశిష్టములు ప్రాధాన్యముగను, గతానుగతికములు ఉల్లేఖ మాత్రమునను సమీక్షితములైనవి

ఐదవదైన తుదిభాగమున సమీక్షయున్నది. పై క్రమ వికాస ఫలితముగ కృష్ణ కథయందలి వివిధాంశములు నిందు సమీక్షితములైనవి. భిన్నాధ్యాయముల బీఱపాఱుటముగ నున్న వివిధాంశములను వివరణమొనర్చి యేకోన్ముఖత్వము కల్పించుట యిందలి యాశయము. ఇది స్థూలముగ నిందలి విషయ వివేచనా ప్రణాళిక.

ఇందలి సమగ్ర కృష్ణకథానుబంధ మాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రసిద్ధ విశిష్ట పురాణముల నుండి సేకరింపఁబడినది. కావ్యానుశీలన సందర్భమునఁ గథా విషయము ననుసంధించుకొనుట కిది యేక ముఖ సౌకర్యమును కల్పించును.

కృష్ణకథా సాహిత్యము మిక్కిలి విశాలమైనది, మిక్కిలి లోతైనది. ఈ రెండంశములకును సాధ్యమైనంత సమన్వయము కల్పించు యత్నమిందు శక్తి మేరకు జరిగినది. ఇందు 'గ్రంథముల మీఁద' కన్న 'గ్రంథములలో' ననుశీలనమునకు ప్రాధాన్యమీయఁ బడినది.

---

1. కృష్ణకథామూలములు - క్రమవికాసము

ఒక జాతి దర్శించిన కథ యా జాతి హృదయ స్పందనమునకు ప్రతీక. ఆ జాతి సాముదాయిక సంస్కారములు, రాగద్వేషములు, ఆశయములు, ఆదర్శములు అందు ప్రతిబింబించును. కథను కట్టుట మానవుని తొలి విద్యలలో నొకటి. దానికి పై సంస్కారములే గాక తత్కాల సంఘటనలు గాని, జాతి చరిత్రలోని ఘట్టములు గాని కారణములు. ఇట్లొక యుగమునందు ప్రచలితమైన కథ అర్వాచీన యుగములందు రూపాంతరముల నంది యుగలక్షణముల మేళవించుకొని వ్యాపించును. ఈ వ్యాప్తి యొక్క ఆధిక్యము కథకును, జాతి చైతన్యమునకును గల సాన్నిహిత్యమును బట్టి యుండును. ఈ సూత్ర మన్నికథలకు వలెనే కృష్ణకథకును వర్తించును.

కథాతత్త్వములో నింకొక విశిష్టత యున్నది. ఏ దేశము నందైనను నిర్మింపఁబడిన కథ ప్రాథమిక దశయం దా దేశప్రజల తాత్త్విక భావసంపత్తిని, మత విశ్వాసములను కేంద్రముగాఁ జేసికొని విస్తరిల్లును. ఆంగ్ల వాఙ్మయములోని ప్రాథమిక కథా సృష్టి యంతయు బైబిలు వంటి గ్రంథములలోనే పుట్టి వివిధ రూపముల విస్తరిల్లినది. భారతీయభావ లన్నిటియందు విస్తరిల్లిన సర్వ కథా వృత్తములకు తద్దేశ తాత్త్వికాధ్యాత్మిక చైతన్య మూలమైన వైదిక వాఙ్మయము మూలమని చెప్పవలెను. నవీనులం కొందరు సర్వ విషయములకు వేదములే ఆకరమని నిరూపించుట 'ఛాందస' మని పరిహాసింతురు. అది యొక యర్థమున నిజము. భారతీయ సంస్కృతి యంతయు ఛందోమయములైన వేదముల నుండి పుట్టినపుడు 'ఛాందసము' (వైదికము) కాని దేది?

ప్రస్తుతానుశీలమున కృష్ణకథామూల నిర్దేశమునం గూడ వైదిక వాఙ్మయమే మొదటి దశ యగుచున్నది.[1]

వైదిక వాఙ్మయము

ఋగ్వేదమునందు భిన్న సందర్భముల, భిన్న రీతుల కృష్ణ శబ్దము, తత్కథార్థ సూచనము కన్పించుచున్నవి. వాని నిట్లు క్రోడీకరింపదగును : ఋగ్వేదమునందు విష్ణుతత్త్వమునుగూర్చి అనేక ప్రతిపాదనము లున్నవి.[2] "ఇంద్రస్య యుజ్యస్సఖా" (ప్రథమ : 22-వ సూక్తము) యనుట వలన నాతడింద్రునికి యుద్ధమున సాహాయ్యకు డనుట స్పష్టము. ఈ వృత్తాంతము మరి కొంత వివరింపం దగినది. (చతుర్థ : 18, 11, అష్టమ : 89, 12 లను బట్టి) విష్ణువు నింద్రు డిట్లాజ్ఞాపించెను. (అంతకు మున్న) అతని తల్లి శక్తిమంతుడైన యింద్రు నిట్లడిగినది : "ఓ పుత్రా ! ఈ దేవతలు నిన్ను పరిత్యజించిరా?" ఇంద్రు డంనెను : "మిత్రుడవైన ఓ విష్ణూ ! వృత్రుని జంపం దలచినచో నీ యుత్కృష్టమ శక్తులను వినియోగింపుము." ఈ మాటలను విని విష్ణువు అపు డింద్రశక్తి వలన మూడడుగులు వేసెను. ఈ వాక్యములనుబట్టి వైదికవాఙ్మయమునందలి తొలిదశలో నీత డింద్రునికి సాహాయ్యకుడు మాత్రమే యనియు పైంజెప్పిన మూడడుగులు భూమి వాయురాకాశము లనియు, నిట్టి స్థితి క్రమ సంవర్ధితమై వేదర్షులచే సర్వ సమగ్ర విష్ణుత్వముగ దర్శింపంబడగ, నర్వాచీన యుగములందు పురాణేతిహాస కర్తలు విష్ణుత్వమును

---

1. ఇది కేవలము చారిత్రిక దృక్పథము కానక్కరలేదు. సర్వసమన్వయాత్మక దృష్టిలో చారిత్రకత యొక యంశము మాత్రమే. కృష్ణకథ సందర్భమున చారిత్రకత కొంతవరకే కార్యకారి.

2. విష్ణు కృష్ణాభేద ప్రతిపత్తి యీ యనుశీలనమునకు జీవగఱ్ఱ. కృష్ణుడు విష్ణ్వవతారము కావున, విష్ణుకత్త్వాతీతమైన కృష్ణస్థితిగూడ కొన్ని పురాణములందున్నది. ఈ విషయము పురాణానుశీలన సందర్భమున విపులీకృతము.

సర్వకథా ప్రతిపదికగ నొనర్చుటయే గాక తత్పూర్వ స్థితియైన యింద్రసఖత్వమును పోనాడుటకై యింద్ర విజయ సూచకములైన కథలు కల్పించి రనియు పరిశీలకులు పెక్కు రభిప్రాయపడి యున్నారు. ఋగ్వేదమునందు పలుతావుల నీతడు సూర్యునికి పర్యాయ రూపముగ వర్ణింపబడినాడు. "తద్విష్ణోః పరమం పదమ్" (7-99-100) అను సందర్భమున పరమస్థితి ప్రతిపాదితమైనది. సూర్య గమనమును నిర్దేశించు మూడు స్థితులలో (ప్రాతర్మధ్యాహ్న సాయం సంధ్యలు) ఉత్తమమైన మధ్యాహ్న స్థితి కిది నిర్దేశకము.[3] ఈ యుచ్చస్థితికి భాజనమైన విష్ణుతత్త్వము గూడ నింద్రుతో కలిసి ప్రతిపాదింపబడినదే, ప్రత్యేకముగ గాదు. గాయత్రీ ఋక్కును బట్టియు, హంసావతి ఋక్కును బట్టియు సూర్యుడు కొందరు వేదర్షుల కారాధ్య దైవతమై యుండినాడు. ఈ రెండు ఋక్కులు నొక దృక్పథమునుబట్టి సూర్యసంబంధులే.[4] ఈ యభిప్రాయము, భగవద్గీత యందలి "ఆదిత్యానా మహం విష్ణుర్జ్యోతిషాం రవి రంశుమాన్ ..." (10-21) అను వాక్యము క్రమముగ కృష్ణకథా క్లుప్తికి దోహదభూతము లైనవని చెప్పవచ్చును. అందుల కవతార తత్త్వములోని విష్ణు కృష్ణాభేద ప్రతిపత్తియే కారణము.

ఈ సమన్వయము వేదవాఙ్మయమును పండిత మార్గమున స్పృశించిన వారి మతమే కాని యథార్థముగా దనుట సాహసము కాదు. ఆదిత్యులు, రుద్రులు, వసువులు ననబడు మూడు గణముల

---

3. వామనావతారములోని త్రివిక్రమములు సూర్యుని మూడు స్థితులను బట్టి యర్వాచీన పౌరాణిక వాఙ్మయమున గల్పితమని కొందరు చెప్పుదురు. ఇట్లే "త్రీణి పదా విచక్రమే విష్ణుర్గోపా అదాభ్యః" (ఋగ్వేదము 1. 22. 18) అనునదియు త్రివిక్రమ వృత్తాంత నిర్మాణహేతువే.

4. 'విష్' అను ధాతువు 'వ్యాపించు' అను నర్థము కలది. విష్ణుత్వము తదర్థకమని సంప్రదాయమున నుండుటయే కాదు. నృసింహ పూర్వతాపనీయ (2. 4). అహిర్బుధ్న్య సంహిత (52.84) లిట్టి సమన్వయమునే యొసగినవి.

దేవతలు సృష్టికి మూడు కక్ష్యలుగ వేదమున దర్శింపబడిరి. అందాదిత్యులలోని వ్యాపనశీల మగు సర్వాంతర్యామిత్త్వమే యీ మూడు లోకముల దేవతలలోని యస్తిత్వముగఁ జెప్పఁబడినది. దానినే విష్ణువని కీర్తించుచు వేదర్షులు, "మా కొలతలకు పరమై వర్ధిల్లు నీ తత్త్వమునకు పారము మాకు తెలియదు. నీనుండి వ్యక్తమైన దేవతలలో నిందుడు గూడ నీయందాధారభావము నపేక్షించుటలో వింత యేమి?" యని స్తుతించిరి.[5] పై మూడు కక్ష్యలలోని విష్ణుని వ్యాపన శీలతయే మూడు పదములలో విక్రమించుటగ చెప్పఁబడినది. దీని ననుసరించియే బ్రాహ్మణములలో పురాణేతిహాసములు పుట్టినవి. వాని ననుసరించియే పరాశరుడు విష్ణు పురాణమును సమన్వయించెను. వాని ననుసరించి వ్యాసుడు విష్ణు కథలను గొనివచ్చి యందు విష్ణువు పలుమార్లిందుని నిలువరించినట్లు చిత్రించెను. వేదమంత్రములలో 'ఇంద్రా విష్ణువు' అను జంట దేవత సంప్రదాయము ననుసరించి పురాణములలో విష్ణువు ఉపేంద్రుడుగ సమన్వయింప బడెను.

ఆదిత్యలోకమున కన్న పరమైన సోమలోకము అర్వాచీన సంప్రదాయమున నానందమయకోశ మనఁబడు మోక్షధామముగ కల్పింపఁబడినది. ఆదిత్యలోకమున 'ఛందస్సు' లనఁబడు మాత్రా ధర్మములు (Measures of Creation) సోమలోకమున సామధర్మములై లయాత్మకము లగును. ఈ సమన్వయము "వేదానాం సామ వేదోఽస్మి దేవానా మస్మి వాసవః..." (10-22) అను భగవద్గీత వాక్యమున పొందుపరుపఁబడినది. దీని ననుసరించి విష్ణువు నుండి కృష్ణు డవతరించెను. ఛందోమయమగు నాదిత్యలోకమున గరుత్మంతుడగు సుపర్ణుడు సృష్టియొక్క విష్ణుత్వమునకు వ్యక్త వైభవ చిహ్నము. దీనినుండి గరుడ వాహన మేర్పడినది. గరుడుని దేహ నిర్మాణ సౌష్ఠవముగ దర్శింపఁబడిన ఋగ్వేద ఛ్ఛందస్సులు మంత్ర

5 పరోమాత్రయా తన్వా వృధాన....(ఋగ్వేదము, 7-99-1)

మయములు, ప్రజ్ఞా మయములు. అవి లయాత్మకములుగ సామ సాధన చేయఁబడినపుడు 'గోవు' లనఁబడు ననుభూతి విశేషములకు మార్గ మేర్పడును. ఋగ్వేదమున గరుడ గమనమే సామసాధన మున 'గవాం అయనము' అనఁబడు వైభవముగ మారినది. దీని ననుసరించి కృష్ణుని గోపాలతత్త్వము మున్నగు వ్రజవైభవమంతయు నేర్పడినది. "కృష్ణం నియానం హరయ స్సుపర్ణాః" (I, 164-47) మున్నగు ఋగ్వేద వర్ణనలయం దేడు రంగుల సవితృ మండల వ్యూహా మేతత్త్వము నుండి వ్యక్తమగుచున్నదో యట్టి నీలాకాశము పరమ వ్యోమమనియు, విష్ణువు నీలదేహమనియు కీర్తింపఁబడినది. దీని ననుసరించి విష్ణుని యవతారములు, అందు ముఖ్యముగ కృష్ణావతారము నీలదేహమని వ్యాసులచే దర్శింపఁబడినది. మరియు నీ వర్ణము లన్నియు మరల దానియందే లీనమగుట సత్యలోక ద్వారమున 'పరోరజములు' (Pre-atomic) గ లీనమగుట యొకమారు బ్రహ్మలో గోపకులను లీనము చేయుటగ వర్ణింపఁబడినది. ఈ లోకములన్నియు సామలోకమున లీనమగుట, మరల విష్ణువుగ వ్యాపనమగుట యను లీల ప్రజ్ఞయొక్క యానందమయ స్థితి. తన్మయీకరణములను లీలగను, మరల నందుండి యావిర్భవించు సూర్యాదిలోకములు విష్ణు దేహముగను రూపొందినవి. ఈ లీల పురాణము లందొక విలాసమైన పరిణామము చెందినది. లోకములు, ఏడురంగుల వెలుగులు లీనమగు సోమలోకమే వేదముల నపహరించిన సోమకుడుగ, మరల సృష్టిని వ్యక్తము చేయు విష్ణువే వేదముల నుద్ధరించిన మత్స్యముగ దర్శింపబడినది.

బ్రహ్మచైతన్యము లోకములుగ, జీవులుగ వ్యక్తమైన సృష్టిలో నంతర్లీనమైన స్రవంతిగ చెప్పఁబడి వాగ్దేవి యగు సరస్వతిగ కీర్తింపఁ బడినది. అందలి గూఢత్వము కొన్ని మంత్రములలో నీలముగ, రాత్రిగ వేదములలో స్తుతింపబడినది. ఈ స్రవంతియే పురాణముల లోని యమునగ, యోగశాస్త్రములోని సుషుమ్నగ రూపొందినది.

విష్ణువు రక్షకుడుగ కీర్తింపఁబడు వేదమంత్రములలో పలు తావులందు 'గోప్త', 'గోప' శబ్దములు విశేషముగ వాడఁబడినవి. అతడే పురాణములలోని గోపాలకు డయ్యెను.

విష్ణువు పరిమితత్త్వమునకు చిహ్నముగ, కిరణమయములగు ద్వారములలో బద్ధుడై దర్శింపఁబడినవానిగ విష్ణుసూక్తములు కీర్తించుచున్నవి. దీనినిఁబట్టి చెఱసాలలో జననము కల్పితమైనది. ఋగ్వేదమున అంకెలు దేవతలుగ నుద్భవించు తత్త్వము చెప్పఁబడినపుడు సృష్టిలో తొమ్మిదవ యంకె (9-వ ప్రకృతి) శంబరము లేక ఆకారబద్ధమగు మాయగ విష్ణుసూక్తములలో చెప్పఁబడినది. దానిలో శంబరు డను రాక్షసుడు పురములను నిర్మాణము చేసికొనగ, ఏక స్వరూపుడగు విష్ణువు తన యేకత్వముచే 'నవతి', 'నవ' పట్టణములను ధ్వంసము చేసి దశాంగుళి స్వరూపుడై నిలచెనని వర్ణింపఁబడినది. దీని నుండియే పురాణములలోని దశావతారతత్త్వ మేర్పడినది. మరియు తొమ్మిదియగు శంబర ప్రకృతి పాశముగ సృష్టి యంతయు ప్రళయము నుండి రక్షింపఁబడి బాధింపఁబడుటగ వర్ణింపబడినది. ఇదియే 'నౌబంధము' (నావను కట్టుట) యను శ్లేషలో బ్రహ్మాండ, పిండాండ దేహనిర్మాణ వైభవముగ చెప్పఁబడినది. దీని ననుసరించి "మహా మత్స్యము ముట్టెముల్లునకు నావ త్రాటిచే బంధింపఁబడుట" యను కథ యేర్పడినది. కృష్ణుడు వరుణలోకమునకుఁ బోయి వసుదేవుని తెచ్చుట, సాందీపని కుమారుని, బ్రాహ్మణ కుమారులను పునర్జీవితుల నొనర్చుట మున్నగు కథలకు మూల మేర్పడినది. ఈ విధముగ వైదిక సంప్రదాయ రహస్యము లెన్నియో పౌరాణిక కథల మూలము లైనట్లు గమనింపఁగలము.

ఇక కృష్ణనామము సాక్షాత్తుగ ప్రతిపాదింపఁబడిన ఋక్కులు కొన్ని గలవు (I, 116, 23; I, 117, 7). ఈ రెండు ఋక్కులలో చెప్పఁబడిన వారిలో నొక డార్యర్షి, మరియొకడు అనార్యర్షి. ఈ రెంటిలోను కవియైన కాక్షీవానుడు కృష్ణుని గూర్చియు,

అతని పుత్రుడైన విశ్వకాయుని గూర్చియు చెప్పుచున్నాడు. వీరిరువురు జంటదేవతలైన యాశ్వినుల భక్తులు, విశ్వకాయుని కుమారుడైన విశ్వపుని పునర్జీవితు నొనర్చినారు. దాని వలన దుఃఖితులైన తల్లిదండ్రులకు సంతసము కల్గినది. ఈ వృత్తాంతమే పురాణములయందు స్వామి గురుపుత్రుని పునర్జీవితు నొనర్చు కథకు మూలమని భావింప వీలున్నది. పిమ్మట కృష్ణుని ప్రశక్తి 8-వ మండలమున 85-వ సూక్తమున నున్నది. దాని కాతడే ఋషి. అశ్వినుల గూర్చియే అదియు చెప్పును. తరువాత సూక్తము కృష్ణుని కుమారుడు చెప్పినది. ఇందు విశ్వపుని గూర్చిన యుదంతము, దేవతల నాతనికై ప్రార్థించుట ప్రధాన విషయములు. ఈ సూక్తముయొక్క ఋషి యాంగీరస కృష్ణుడు. అనగా ఆంగిరవంశమువాడు. గవాం అయన యజ్ఞమునందు గోవు లాంగిరసులని జెప్పబడినది. తమ యంగముల సారమున క్షీరముగ నాజ్యముగ మానవుని కిచ్చునవి కనుక ఆంగిరసులని నిర్వచనము. అగ్నివేశు డీ యంశమును సమన్వయించుచు ఆయుర్వేదమున ఆనందానుభూతిని కల్గించు సామధర్మములకు కారణములైన శరీరగ్రంథులే గోవు లనియు, అవి యనుభూతిని వర్షించు ననియు తెలిపి యున్నాడు. భాగవతాది గ్రంథములలోని గోవుల వైభవమున కిది మూలమైన కవిసమయము గావచ్చును. ఇవిగాక ఋగ్వేదమున దశమ మండలములోని 43-వ సూక్తము కృష్ణునికిని, 42-వ సూక్తము కృష్ణాఖ్యునికిని కర్తృత్వ మాపాదింపబడినవి. మొత్తము మీద ఆ యీ సూక్తములు, కృష్ణకథా విషయముల ప్రత్యక్షముగ ప్రతిపాదించుట లేదు.

అనార్యుడైన కృష్ణుని గూర్చి యున్న వృత్తాంతము 8-వ మండలమున 96-వ సూక్తమునకు చెందినది. అందు 13 నుండి 15 ఋక్కులు అంశుమతీ తీరమున కృష్ణేంద్రులకు జరిగిన యుద్ధమును వర్ణించుచున్నవి. కృష్ణునికి పదివేలసైన్య మున్నది. వారనార్యులు (అదేవీః) ఇంద్రుడు బృహస్పతి సహాయమును పొంది మానవుల

శ్రేయము కొరకు వారిని సంహరించెను. ఈ యుద్ధవర్ణనా విషయము లాకర్షకములై యున్నవి. ఈ సందర్భ మార్యానార్య సంఘర్షణమునకు ప్రతీక యనియు, ఇంద్రవిజయమను ఘట్టమును వ్యత్యయ మొనర్చి గోవర్ధనోద్ధరణ, గిరిపూజాకథలు పురాణములందు కల్పితములై నవనియు, కృష్ణునిగూర్చి పురాణములం దెన్ని వంశవృత్తములు కల్పించినను నాత డనార్యనాయకుడే యనియు పాశ్చాత్య పండితులనేకులు వాదించి యున్నారు. ఇందలి దస్యుని స్వామిగ నభివర్ణించి ఆర్యానార్య సంఘర్షణమును నిరూపించుటయే వారి దృష్టి. ఈ ఆర్యానార్య శబ్దములు మాక్సుముల్లరు సంప్రదాయము వారగు పరిశోధకుల యూహాగానములని చెప్పక తప్పదు. వేదములనుండి పురాణములవరకు ఈ శబ్దములు జాతి పరముగ నెచ్చటను వాడఁబడలేదు. మరియు దస్యు శబ్ద మనార్యశబ్దముతో ముడిపెట్టుటగూడ పాశ్చాత్య పరిశోధకుల యభిలాషయేగాని సత్యము కాదు. "అదేవీః" అను పదము "దివ్" అనబడు దేవలోక మింకను బుట్టనపుడున్న కృష్ణ తత్త్వము లేక చీకటి యని యర్థము. సౌరమండల మావిర్భావమైన తరువాత వెలుగు దేవీ, దైవీ శబ్దములచే కీర్తింపఁబడినది. ఇది గుణమయి యగు మాయగ, అనగా వ్యక్తసృష్టి వైభవముగ, భగవద్గీతలో సమన్వయింపబడినది. "దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా" (7-14). సూర్యలోకమునకు పరమైన నీలాకాశము నుండి వెలుఁగు లావిర్భవించుట ఐతరేయము (Objectivity) అను కథగను, ఒక ప్రళయమున సౌరమండలము లీనమగు వైభవము కృష్ణునితో నింద్రుడు పోరాడి యోడించుటగను చిత్రింపబడినది. ఈ సందర్భములుగూడ పూర్వోక్త మార్గమున సాంప్రదాయిక ప్రతీకలై యున్నవి.

కృష్ణశబ్దమును గల ఋషు లనేకులు గలరు, కౌశీతక బ్రాహ్మణమున కృష్ణ అంగిరసుడు (30-9), ఐతరేయారణ్యకమున (3-2-6) కృష్ణహారీతుడు మున్నగువా రిట్టివారు. బౌద్ధ వాఙ్మయమునఁగూడ అంబట్ట సూక్తమున కణ్హ అను ఋషి కలడు.

ఉపనిషత్తులందు కృష్ణసందర్భములు కొన్ని గలవు. వానిలో ముఖ్యమైనది ఛాందోగ్యమున నున్నది. (III-17-6) యజ్ఞ ప్రతీకగ పురుషధ్యానమును వివరించెడు పురుషయజ్ఞ విధానమును చెప్పిన పిదప ఋషి యిట్లనెను. అంగీరస వంశమునకు చెందిన ఘోరు డీవిషయము దేవకీపుత్రునకు చెప్పగ నతడు దానిని విని తృష్ణను బోనాడెను. (తృష్ణ యనగా నితర తాత్త్విక విషయముల నెరుగ వలెనను జిజ్ఞాస). ఆ వృత్తాంత మిట్లున్నది: "తద్ధైతత్ ఘోర ఆంగిరసః కృష్ణాయా దేవకీపుత్రా యోక్త్వా వాచాపిపాసా బభూవ సోఽంత వేలాయా మేతత్ త్రయం ప్రతిపద్యేత అక్షితా మచ్యుతా మసి ప్రాణసంసిత మసీతి." కృష్ణుని కితర విజ్ఞానము నెడ తృష్ణ నశించిన పిదప ఋషి ఋగ్వేదమునందు ప్రసక్తములైన ఋక్కులను చెప్పినాడు. "ఆదిత్ ప్రత్నస్య రేతసః ఉద్వయ న్తమసస్పరి జ్యోతిః పశ్య న్త ఉత్తరం, దేవం దేవత్రా సూర్యమగన్మ జ్యోతిరుత్తమ మితి జ్యోతి రుత్తమ మితి." ఇట్టి విజ్ఞానఫలితముగనే

"యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోసి దదాసి యత్
యత్తపస్యసి కౌంతేయ! తత్కురుష్వ మదర్పణమ్"

(9-27)

"అభయం సత్త్వ సంశుద్ధి ర్జ్ఞానం యోగ వ్యవస్థితిః,
దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయ స్తప ఆర్జవమ్."

(16-1)

మున్నగు భగవద్గీతా వాక్యములు పుట్టి యుండవచ్చును. ఇట్లే పై యుపనిషద్విజ్ఞానము భగవద్గీత యందు భంగ్యంతరముగ కన్పట్టుచున్నది.

"...అంత వేలాయాం ఏతత్ త్రయం..." అను నభిప్రాయము యొక్క ప్రతిధ్వనులు...

"అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ముక్త్వా కళేబరమ్
యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నాస్త్యత్ర సంశయః"
(8-5)

"ప్రయాణకాలే మనసాఽచలేన భక్త్యాయుక్తో యోగబలేన చైవ
భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణ మావేశ్య సమ్యక్సతం పరం పురుష ముపైతి
దివ్యం" (8-10)

"యదక్షరం వేదవిదో వదంతి విశంతి యద్యతయో వీతరాగాః
యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరంతి తత్తేపదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే"
(8-11)

మున్నగు భగవద్గీతా శ్లోకములందును; "ఆదిత్ ప్రత్నస్య..." అను ఋక్కుయొక్క భావము భగవద్గీత యందలి "...సర్వస్య ధాతార మంచిత్య రూపం ఆదిత్య వర్ణం తమసః పరస్తాత్'' (8-9) అను శ్లోకము నందును వ్యక్తమగుచున్నవి. ఈ విధమైన యజ్ఞ స్వరూప బీజములు ఋగ్వేదముననే యున్నవి. అందు కేవల యజ్ఞ స్వరూప బీజమై యున్నవాడు పైరీతిగ యజ్ఞ వివరణాదుల యాంతర్యమును గ్రహించి శతపథ బ్రాహ్మణము నందు సాక్షాద్యజ్ఞమూర్తిగనే ప్రతిపాదింప బడినాడు. (9-3-9) అందలి సారమేమన: నిజముగ విష్ణువు యజ్ఞమే. విక్రమణము వలన దేవతల కాతడు విక్రాంతి నార్జించినాడు. మొదటిది భూమి, రెండవది రోదసి, మూడవది యాకాశముగ నతడు విక్రమించెను. దీని నారాధించిన యజ్ఞకర్త కీ విధమైన వ్యాపకత్వము సిద్ధించుటయే గాక విష్ణుపదము గూడ సిద్ధించును. ఈ విధమైన యజ్ఞ స్వరూపమును ఉపనిషత్తులందలి మంత్రార్థమైన నశ్వరత్వ, నిష్పరిణామత్వ, ప్రాణ శక్తిత్వములను భావించి శరణమందవలె నన్నది యిందలి సాముదాయిక స్ఫూర్తి. నామసామ్యమును బట్టి ఘోర అంగీరసుని శిష్యుడైన కృష్ణుడు దేవకీ పుత్రుడైన కృష్ణుడే యని భావింప వీలగుచున్నను, నీతనికి పురాణ కృష్ణునితో నభేదము సులభసాధ్యమైనది గాదు. దేవకీ పుత్రత్వము, మంత్రార్థములకు భగవద్గీతతోడి సామ్యము ననుకూల

విషయములు. స్వామి ఘోర అంగీరసుని శిష్యుడని భారతము నందు గాని, పురాణము లందు గాని చెప్పబడ కుండుట ప్రతికూల విషయము. ఘోర అంగీరసుడు పురాణము లందు సాందీపనిగ నిరూపింప బడియుండునేమో!

శతపథ బ్రాహ్మణమునందు విష్ణుత్వమును నిరూపించు నొక కథ యున్నది. ఇంద్రాగ్ని సోమముఖ విశ్వదేవులు కురుక్షేత్రమున నొక యజ్ఞము నాచరించిరి. తత్ఫలముగ "మనము మహత్త్వము నందుదుము గాక, మనము కీర్తిసీయుల మగుదుముగాక, మన మన్నమును తిందుము గాక"- యని సంకల్పించి మనలో నెవ్వరు దీక్ష చేత, ఆవేశముచేత, విశ్వాస త్యాగ స్తోత్రాదుల చేత యజ్ఞ పరిసమాప్తి చెందించునో యాతడే మనలో నుత్తముడు. తరువాత నాతడే మన కందరకు సామాన్యుడు కావలెను - అనుకొనిరి. తథాస్తు- అనిరి. విష్ణువు మొదట దానిని సాధించెను. అతడు దేవతలలో నుత్తము డయ్యెను. అందరు నట్లే యనిరి. కాని, కీర్తి కాంక్షను నిలుపుకొనలేని విష్ణువు మూడు బాణములతో కూడిన వింటిని గ్రహించి ముందంజవేసెను. ధనురగ్రమున శిరముంచి నిలుచుండెను. అతని నెదుర్కొను ధైర్యము లేక దేవతలందరు చుట్టును కూర్చుండిరి. ఇంతలో ఉపాధికములని పిలువబడిన చీమలు ముందునకు వచ్చి వింటినారిని కొరికిన వారి కేమిత్తు''రని ప్రశ్నించెను. నిరంతరాన్నానుభూతి, యెడారులందు సైతము నీటిని కనుగొను శక్తి- యనగా వివిధాన్నానుభూతి నిత్తు మనిరి. చీమలు వింటి నారిని కొరుకగ తెగిన యల్లెత్రాటి యూపువలన నాతని శిరము తెగి 'ఘృణ్' అను శబ్దము చేయుచు పడిపోవగ నందుండి సూర్యుడు పుట్టెను. మిగత శరీరము యొక్క ఊర్ధ్వ భాగము తూర్పు దెసన పడి యుండెను. దేవతలు 'మన మహావీరుడు పడిపోయినాడు' - అనిరి. (మహాన్ వీరాః) దేవత లందరు నాతని దగ్గరకు పరువెత్తిరి. లాభము గోరు వారట్లే చేయుదురుగదా! ఇంద్రుడు మొదట చేరి

యాయున గోష్పదనమును కీర్తించెను[6]. ఈ కథ దేవీ భాగవతమున కొంత మార్పుతో నిట్లు చెప్పఁబడినది. అసురులను సంహరించి యజ్ఞ స్వరూపుడగు విష్ణువు వింటి కొప్పుపై శిరస్సుంచి విశ్రమించెను. యజ్ఞము నారంభింపఁజేయ దేవతలు వానిని నిద్ర లేపుటకై యుపాయ మాలోచించిరి. అందొకఁడు పురుగై వింటివారిని కొరికెను. వింటి కొప్పు తుళ్లిపడి యజ్ఞ పురుషుని శిరస్సు తెగిపోయెను. దేవతలందరు అశ్వశిరమును తెచ్చి యనుసంధాన మొనర్చిరి. యజ్ఞమును సాధించిరి. అతడే హయగ్రీవుడు. బృహదారణ్యకమున 'నుషస్సే మేధ్యమగు నశ్వమునకు శిరస్సు' అని కీర్తింపఁబడినది[6a]. అశ్విన్యాది నక్షత్ర వ్యూహమున సంవత్సర ప్రారంభము యజ్ఞ పురుషుని శిరస్సుగ చెప్పఁబడుటకు కల్పింపఁబడిన కథ యిది. "యజ్ఞస్సంవత్సరః పురుషః స ప్రజాపతిః" అనెడు శతపథ బ్రాహ్మణ వాక్యమే దీని కంతటికీ వస్త్వైక్యమును కల్పించుచున్నది. (2-1-5)

ఐతరేయమున (I, 30) "దేవానాం ద్వారపః" అని చెప్పఁబడినది. మరియొకచోట "అగ్నిర్వై దేవానాం మవమో విష్ణుః పరమః" (I, 1) అనియు చెప్పఁబడినది. ఇంతేగాక దీక్షా పాలకత్వము, యజ్ఞ ఫల దాతృత్వము, రక్షకత్వము చెప్పఁబడినవి. ఇట్టి విభిన్న స్థితులు చెప్పుట వలన నీతడు సర్వ స్వరూపుడను విషయము గమ్యమానమగుచున్నది.

తొలి యుపనిషత్తులలో విష్ణువునకు బ్రహ్మతో అభేదము— ఇచట బ్రహ్మ యన్నపుడు చతుర్ముఖత్వాది విశిష్టుడైన పౌరాణిక స్వరూపుడు కాడు. పరబ్రహ్మ తత్త్వము. కాలక్రమమున ఈ స్థానము రుద్రేంద్ర వాయువులు పొందిరి. ఛాందోగ్యము నందును [1.6;6-8]; ఈశావాస్యము నందును [16] దివ్య పురుషుడు సూర్య

---

6. శతపథ బ్రాహ్మణము- 24.1 యొక్క సారాంశము. ఈ వృత్తాంతమే తైత్తిరీయారణ్యక. (5-1) పంచవింశ బ్రాహ్మణములలో (11, 5, 6) గలదు.

(6a) I. I. 1

మండలాంతర్వర్తియైన పరమేశ్వర స్వరూపముగ వ్యాపించినాడు. ఇది విష్ణుతత్త్వము యొక్కయు, అర్వాచీన పురాణేతిహాస ప్రసిద్ధ కృష్ణ తత్త్వము యొక్కయు ఒక యంశమునకు సాదృశ్యాన్మూలమని చెప్ప వచ్చును. ఇందులకు మరియొక ఉదాహరణము నీయవచ్చును. ముండకోపనిషత్తునందు సర్వ భూతాంతరాత్మ యిట్లు ప్రతిపాదిత మైనది. "అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్ర సూర్యౌ దిశః శ్రోత్రే వాగ్ వివృతాశ్చ వేదాః వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వమస్య పద్భ్యాం పృథివీ హ్యేష సర్వ భూతాంతరాత్మా" [2-1-4] ఈ స్వరూపము వేదముల నుండి క్రమముగ వ్యాపించి పురాణేతిహాసము లందలి స్వామి స్వరూపమునకు మిక్కిలి దగ్గరగ నున్నట్లు స్పష్టము.

పై పరిశీలనము వలన వేదోపనిషద్బ్రాహ్మణ వాఙ్మయమున కృష్ణ కథాదులు సాంప్రదాయిక ప్రతీకా మార్గమున ధ్వనితము లైనను సాక్షాత్తుగ నుల్లేఖింపఁ బడలేదని వ్యక్తమగుచున్నది. ఈ యాధారములనుగాని, అర్వాచీన పురాణేతిహాస సాక్ష్యములనుగాని చారిత్రకులు ప్రత్యేక దృక్పథముతో వినియోగింతురు. ఉదాహర ణమునకు కృష్ణుడు చారిత్రక వ్యక్తియే యనియు, అతనికి ప్రథమ దశలో లేని దివ్యత్వాదులు కాలక్రమమున నారోపితము లనియు వారు నిరూపింప యత్నింతురు. ఇది యొక మార్గమేయైనను నిదియే సర్వము కాదు. కృష్ణ కథా దృక్పథమునను, సర్వ పౌరాణిక గాథా సృష్టి యందును నొక రహస్యమున్నది. ఈ కథలన్నియు కొన్ని తాత్త్విక సత్యములకు ప్రతీకలు. ఆ సత్యములు లేక వీనికి స్థితి లేదు. వీని శాశ్వతత్వము మానవ హృదయ సంస్కరణమున నుద్దిష్టమై కల్ప కల్పాంతముల యందొకే రీతిగ బాహిరిల్లుచుండును. ఇరువది యెనిమిదవ ద్వాపరమున జరిగినట్లే కథలకు చెందిన పౌరాణిక సంకే తములందు చెప్పఁబడి యుండుట గమనార్హము. అనగా కాలకాలము లందొకే రీతిగ నివి పునరావృతము లగుననియు, జగత్కథ యందలి శాశ్వతత్వమున కివి నిర్దేశకము లనియు చెప్పఁదగును. వీనియొక్క

క్రమ వికాసమును పరిశీలించుట యనగా కాలము యొక్క ఒక కేంద్రమున మన మేర్పరచుకొన్న పరిధిని బట్టి వీనిని పరిశీలించుట యని యర్థము. తాత్పర్యముగ వైదిక వాఙ్మయము మొదలు పురాణేతిహాస వాఙ్మయము వరకు కృష్ణకథా సంబంధియైన ఒక ప్రతీకాత్మక భావధార వ్యాపించి యున్నదని చెప్పవచ్చును.

—: ఇ తి హా స ము :—

సమగ్ర కృష్ణకథా స్వరూపము భారతము నందును, పురాణములందును వ్యక్తమగును. సర్వ భారతీయ కృష్ణ సాహిత్యమున కిదియే మూలము. తత్ప్రతిపాదనము నందు కథా ఘట్టములలోను, దృక్పథములోను, తత్త్వములోను వీనిలో వైవిధ్యము కలదు. భారతము భారతీయులకు పరమ ప్రామాణికమైన విజ్ఞాన సర్వస్వము. కథా కల్పనమునందు, రచనా పాటవము నందు, ధర్మ ప్రతిపాదనము నందు నిది పరాకాష్ఠ స్థితి నందిన వాఙ్మయ సృష్టి. వేదము మొదలు లౌకిక జీవనము వరకు సర్వ కత్యలను అది వ్యాఖ్యానించి, భారతము నందు లేనిది మరెచ్చటను లేదని ప్రశస్తి నార్జించుకొనిన సువిశాల సృష్టి. ఒక్క మాటలో అది పంచమ వేదము. పాండవుల కథను ప్రధానముగ కల్గి ధర్మ విజయము ధ్యేయమైన భారత కథ యందు కృష్ణకథ హృదయము ప్రాయము. సాధారణముగ పాండవులతో స్వామికిఁ గల సంబంధ బాంధవ్యములు, తన్మూలమున నీతి డొనర్చిన ధర్మ సంస్థాపనమును ఇందు ప్రధానమైనను, స్వామి జీవితేతి వృత్తముల సమగ్రత ఐతిహాసికునికి కూడ నుపాదేయమే యైనది. దృక్పథ వైవిధ్యమును పురస్కరించుకొని కొన్ని ఘట్టములు వివృతము లగుట, మరికొన్ని సంక్షిప్తము లగుట మాత్రమే జరిగినది. అనగా పాండవుల తోడి సంబంధము కల్గిన కథ వివృతమై, పురాణ ప్రసిద్ధములైన జీవిత ఘట్టములు కొన్ని సంక్షిప్తములైనవి, లేదా రేఖా మాత్రముగ స్పృశింప బడినవి.

భారత గ్రంథ విషయమున కూడ చారిత్రకుల దృక్పథములు కొన్ని గలవు. అందు మొదటిది భారతము, మొదట జయ నామకమైన గ్రంథమై పిదప విస్తృతి నందిన దనియు, వ్యాసు డొక్కడు గాక యనేకు లనియు, నష్టాదశ పురాణములు, భారతము ఏక కర్తృకములు గావనియు, భిన్న యుగములలో భిన్న సంస్కారములుగల వ్యక్తుల చేత నివి క్రోడీకరింప బడిన వనియు, అట్లు చేయుటలో ప్రక్షిప్త భాగముల కెక్కువ యాకరము లభించినదనియు చెప్పుట. జయనామ కేతిహాసము భారత రూపమున విస్తరిల్లినట్లు సంప్రదాయ మున్నది. వ్యాసు లనేకులు మున్నగు వాదము లకు ప్రామాణికత లేదు. కాల కాలములందు సాహిత్య భాండారమున ప్రక్షిప్తములు చేర్పబడుట సహజము. వానిని తొలగించు కొనినపుడు సమగ్ర భారత స్వరూప మావిష్కరింప బడును. చారిత్రకు లందరు మహాభారత మొక కృష్ణ కథకే గాక పెక్కు చారిత్రకాంశములకు సమగ్ర ప్రాచీనతకు సాక్ష్యమని యంగీకరించిరి. పాణిని అష్టాధ్యాయి యందును, ఆశ్వలాయన సూత్రములందును ప్రాచీన మహాభారతమును గూర్చిన ప్రస్తావన లుండుట, కృష్ణ జీవిత ఘట్టము లుండుట యను విషయము, క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్ది నాటికే మహాభారత ప్రశస్తిని నిరూపించును. శర్వనాథుని ఖోః తామ్ర శాసనమును బట్టి క్రీ. శ. 532 నాటికి హరివంశముతో గూడి భారతము శత సహస్ర సంహితయైనది. భారతాంతమున అష్టాదశ పురాణములు గూడ నుక్తములైనవి. పురాణ ప్రసిద్ధములైన కొన్ని ఘట్టములు భారతము నందు ప్రస్తావింపబడినవి. భండార్కరు పరిశోధనాలయము వారి ప్రతిని బట్టి శిశుపాలుడు కృష్ణు నవహేళనము చేయుచు చెప్పిన పూతనాహరణము, శకటాసుర వధ, గోవర్ధనోద్ధరణము మౌలికములు. ఉద్యోగపర్వమున విదురుడు దుర్యోధనుని, నతని మిత్రులను నుద్దేశించి మాటలాడుచు బాల్యమున కృష్ణు డొనర్చిన పూతన వధ, గోవర్ధనోద్ధరణము, అరిష్ట, ధేనుక, చాణూర, కేశి సంహారములు వివరించుట గూడ నిట్టిదే.

ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణ ఘట్టమున నామె స్వామిని ప్రార్థించు నప్పటి 'గోపీజనప్రియ' యను సంబోధనము ప్రక్షిప్తమని పెక్కురు భావించిరి.[7]

కృష్ణ బాల్యమునకు చెందిన యితర వృత్తాంతము లనేకములు భారత కథాగతము లనియే భావింపఁ బడినవి. ఉదాహరణమునకు కేశినిషూదను డని స్వామి పలుతావుల ప్రసిద్ధుడు (II.30.11;II. 36.2;III.15.10;XII.48.10). మహాభారతము అనేక ప్రతులందు అర్జును డొనర్చిన దేవీ స్తుతిలో నామె నందగోపవంశ సముద్భూత యను విషయమున్నది. శ్రీ పి. యస్. శాస్త్రి సంపాదకత్వమున వెలువడిన దక్షిణ భారత ప్రతిలో శకటాసుర సంహారము (శ్లో. 748), పూతనవధ (758), ఉలూఖల బంధనము (770), యమళార్జున భంగము (771), భాండీరవన విహారము (805), గోవర్ధన గిరిపూజ (830) వర్ణితములు. గీతాప్రెస్ వారి ముద్రణములో కూడ నీ విషయములు చేర్పఁబడినవి. (పుటలు 798–894). సంశోధిత ముద్రణము నందీ విషయములు చేర్పఁబడ కుండుటకు, అవి యుత్తర భారత ముద్రణములం దుండక పోవుట కారణము గావచ్చును. మొత్తము మీఁద గోపికా కృష్ణ శృంగార క్రీడా విషయము తప్ప స్వామి గోకుల బృందావన క్రీడలు భారతము నందు సంక్షిప్తముగ నేని ప్రసక్తములు. అనగా భారతమునకు పురాణముల తోడి ప్రణాళికా పారస్పర్యము వ్యక్తము. మాగధుల పర్వాది వృత్తాంతములు హరివంశమునందు లేకుండుటయు నిందులకు నిరూపకము.

7. ఇందులకు కారణము గోపీకృష్ణ సంబంధము అలౌకికముగ భావించుట కావచ్చును. గోపికల సర్వమమతాహంకారములకు ప్రతీకలైన వస్త్రములను స్వామి హరించి మరల నొసగిన వృత్తాంతము ననుసంధించుట ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణ ఘట్టమునకు వ్యంగ్య వైభవమును కల్పించును.

భారతము నందలి కృష్ణకథ స్వామి లౌకిక, దైవిక, తాత్త్విక కృత్యలలో నిరూపితమై ధర్మసంస్థాపనోన్ముఖముగ చిత్రితమైనదనుటకు భగవద్గీత భారతాంతర్గతమై హృదయ స్థానము నాక్రమించుట ప్రబల సాక్ష్యము. దీనిని బట్టి సమగ్ర కృష్ణకథా దర్శనమున భారత మొక విశిష్ట ఘట్టమని తెలుచున్నది.

పురాణములు

కృష్ణకథా వివేచనమున పురాణ వాఙ్మయమునకు విశిష్ట స్థానము గలదు. పురాణము లన్నియు సర్గ ప్రతిసర్గ మన్వంతరాది విషయములను నిరూపణ మొనర్చుట చేత నిరువది యెనిమిదవ ద్వాపరమున ప్రవర్తిల్లిన కృష్ణకథా వృత్తాంతమును ప్రముఖ పురాణము లన్నియు సంగ్రహముగనో సమస్తముగనో చెప్పుచునే యున్నవి. రచనా దృక్పథమును బట్టియు, ప్రయోజనమునుఁ బట్టియు వీనిలో కొన్ని మార్పులు కనిపించు చున్నవి. మొత్తము మీద సమగ్ర కృష్ణకథా స్వరూపమునకు పురాణములే ప్రముఖమైన ఆకరము. భారతమునకు ఖిల పురాణమని భావింపఁ బడిన హరివంశము నందు పాండవులతో కృష్ణునికి గల సంబంధము పోను మిగత భాగ మంత యును సమగ్రముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణ జననము మొదలు (అవతార సమాప్తి వృత్తాంతము పోను) సర్వ కృష్ణకథాంశములు నిందు కలవు. పరాశర ప్రోక్తమైన విష్ణు పురాణమున కృష్ణకథ సమగ్రముగ లభించును. భాగవతము తాత్త్వికముగను, భక్తి ప్రధానముగను కృష్ణకథ కొక పరమాకర్షక స్వరూపము కల్పించినది. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించి యీ మూడు పురాణములును, మహా భారతేతిహాసమును కృష్ణకథకు మూల స్థానీయము లగుచున్నవి.[8]

బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ పురాణములు, పద్మ పురాణా, దేవీ భాగవతములు కృష్ణకథలోని కొన్ని ప్రత్యేకాంశములకు స్థానములై

8. విష్ణుపురాణ హరివంశముల కనేక విషయములలో సామ్యమున్నది.

యున్నవి. ఉదాహరణమునకు బ్రహ్మవైవర్త, పద్మపురాణ, దేవీ భాగవత, గర్గ సంహితాదులందు రాధాకృష్ణ దర్శనము ప్రత్యేకాంశము. విశేషించి దేవీ భాగవతమున స్వామి మానవాంశ ప్రధానముగ నిరూపితమైనది. ఇట్లే మత్స్య, అగ్ని, వాయు, కూర్మ, మార్కండేయాదు లందు యథా సందర్భములైన కృష్ణకథాంశములు కలవు. స్కాందమున సత్యభామ పూర్వజన్మ వృత్తాంతము, దుర్వాస మహర్షితో స్వామికి గల సంబంధము మున్నగు విశిష్టాంశములు గూడ నున్నవి. గర్గ భాగవతమున సమగ్ర కృష్ణ కథలో పూర్వోక్త రాధా వృత్తాంతముతో బాటు చతుర్వ్యూహ విస్తృతికి ప్రాధాన్యము కలదు. ఈ విధముగ రెండవ వర్గమునకు జెందిన యీ విశిష్ట పురాణములు సామాన్యమైన కృష్ణ కథా ప్రతిపాదన మొనర్చుచునే అందలి ప్రత్యేకాంశముల ప్రతిపాదించినవి. ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నీ రెండవ సంప్రదాయము క్రమ వికాసము నంద లేదు.

ప్రాయికముగ పురాణము లన్నియు స్వామి దైవ మానుష తత్త్వముల నిరూపించుచు దృక్పథ వైవిధ్యమును బట్టి పాంచరాత్ర సాంఖ్యాది దర్శనములను, శ్రీవిద్యాది మార్గములను ప్రతిబింబించు చున్నవి. అయినను కృష్ణకథా విషయికముగ నందలి సర్వతోముఖ మైన సమన్వయమును బట్టి అన్నిటికిని స్థానముగలదు. నీతి, ధర్మ శాస్త్రాదుల చర్చలు, సృష్టి ప్రళయాదుల పద్ధతులు, సదాచార రీతులు, ఖగోళాది శాస్త్ర వివేచనము మున్నగు ననేక శాస్త్రములకీ పురాణములు మూలస్థానములై భారతీయ సంస్కృతిలో ప్రముఖ స్థానము నాక్రమించినవి. ప్రస్తుత సమీక్షయందు భిన్న పురాణ ప్రోక్తములైన కృష్ణకథాంశముల క్రోడీకరణము, ఆంధ్ర వాఙ్మయమున తత్క్రమ వికాస నిరూపణము మాత్రమే ప్రసక్తములు.

క్రమ వికాసము

సమస్త కృష్ణకథా స్వరూపమునకు కేంద్రము సంస్కృత భాష. అందు పూర్వోక్త ప్రకారము వైదిక వాఙ్మయము మొదలు

లౌకిక కావ్యనాటక వాఙ్మయము వరకు కృష్ణకథ బహురూపముల విస్తృతి నందినది. దేశ భాష లన్నియు సంస్కృత భాషా ప్రభావమునకు భిన్న భిన్న స్థాయులలో గురి యగుటవలన నా యీ కథావస్తువులే వీనికి నుపాదేయములైనవి. వీని యందు క్రమ వికాసములో నొక సామాన్య సూత్రము భాసించుచున్నది. తొలిదశలో వీని యందు పురాణేతిహాసముల యథామూలానువాదములు గాని, స్వేచ్ఛానువాదములు గాని వెలువడినవి. పిమ్మట నేకదేశ కథా భాగములను గ్రహించి కావ్య నాటకాది స్వరూపములలో విస్తృత మొనర్చు పద్ధతి వ్యాపించినది. అటుపై సమకాలీన పరిస్థితులవలన ప్రచలితములైన నూత్న దృక్పథములకు, సిద్ధాంతములకు స్థానము కల్పించుచు కల్పనా విశిష్టములైన నూతన సాహిత్య ప్రక్రియలు వెలువడినవి. ఈ విస్తృతి కథాతత్త్వము కేంద్రముగ జరిగినను, కవి, కాలము ప్రాధాన్యమును వహించును. ఈ సూత్రము భారతీయ భాషలన్నిటి యందు సర్వకథా సందర్భము లందును సత్యము. ఈ సూత్రమే ఆంధ్ర వాఙ్మయము నందలి కృష్ణకథకును వర్తించును. దీనినే సమన్వయ సూత్రముగ నిందు గ్రహించుట జరిగినది.

ద్వితీయాధ్యాయము

అవతరణ పరిణామముల దిఙ్మాత్ర నిర్దేశము

ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమున భిన్నయుగము లందలి లక్షణములను స్థూలముగ నిర్దేశించి, తత్ఫలితముగ వెలువడిన కృష్ణకథా కావ్య రీతుల గమనించుట ఈ అధ్యాయమున ప్రణాళిక. కృష్ణ కథాంశముల క్రమ పరిణామమును పరిశీలించు నపు డాయా కవుల దేశ కాల కావ్య సంప్రదాయ స్థితులను వేరువేరుగ నిర్దేశింపనక్కర లేకయే ఆ యధ్యాయమును పఠించుట కిది యొక భిత్తికగ నుండవలె ననుట ఆశయము.

కవిత్రయ యుగము

ఈ యనుశీలనము సహజముగ నన్నయ భారతముతో నారంభమగును. శాతవాహనుల కాలము నాటికి బౌద్ధ జైనములు దేశమున నెలకొని సనాతన మతముతో సమాన స్థాయి నందుటయే గాక, దానికంటె జనరంజకములై యభివృద్ధి నందినవి. వర్ణభేద రాహిత్యము, సంప్రదాయ వ్యతిరేకత ప్రధాన గుణములైన యీ మతములు తొలుత సామాన్య జనుల నాకర్షించినను, కాల క్రమమున తాత్త్విక గాంభీర్యమును కోల్పోయినవి. అట్టి స్థితిలో సనాతన వైదిక మతము మరల తలయెత్తి వేళ్ళూనుటకు యత్నించినది. ఈ యుద్యమమున ఏడవ శతాబ్దికి చెందిన కుమారిలభట్టు, తొమ్మిదవ శతాబ్దికి చెందిన శంకరాచార్యులు జీవగర్రలై, దేశమున వ్యాపించి యున్న అనేక క్షుద్ర సంప్రదాయములను తొలగించినారు. వీరి ప్రయత్న ఫలితముగ, భిన్న భిన్న మత సంప్రదాయ ప్రచారము వలన నేర్పడిన యవ్యవస్థ నశించి వైదిక సంప్రదాయము వ్యాపించుట కనుకూల పరిస్థితులు దేశమున పెక్కు తావుల నేర్పడినవి. ఇంచుక తరువాతి కాలమున (11వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) రాజరాజ

నరేంద్రుని సంకల్పమువలన, నన్నయభట్టు సద్యత్నమువలన, ఆంధ్రభాష యందు భారత మవతరించినది. వైదికమత స్థాపనా ధురీణులగు చోళుల మార్గము రాజరాజ నరేంద్రున కాదర్శప్రాయ మైనది. తమిళ, కన్నడ భాషలయం దప్పటికే వెలువడి ప్రచారము నందియున్న పంచమ వేదమువంటి దానిని తెనుగున వెలువరింపఁ జేయవలె నను ఆతని ధర్మ సంకల్పమునకు తన చంద్రవంశ సంభూతి దోహదమైనది. ఆర్షమత విజ్ఞానమును జనుల కందించి అవైదిక మతోద్ధతిని నిలువరింప నన్నయచేత నతడు భారతాంధ్రీకరణ చేయించెను. అనగా ఆంధ్రభాష యందలి ప్రథమ కావ్యావతరణము నకు వైదిక మతస్థాపనము కారణమని తెలియుచున్నది. నన్నయ భారతము నందలి కృష్ణకథా నిర్దేశమును గమనించినచో అదియొక ప్రత్యేకత నార్జించుకొనక, గచ్ఛన్మార్గమున సాగి వచ్చినది. వేద ప్రోక్తమైన ధర్మాభిరతియే భారతమున సాముదాయిక ప్రాధాన్య మును వహించినది.

సనాతన భావము లిట్లు నెలకొనిన పిమ్మట, వానిపై తిరుగుబాటు నెరపిన ఉద్యమము శైవసాహిత్య సృష్టి. దీనికి పూర్వరంగముగ కొన్ని చారిత్రిక విషయములు గమనార్హములు. రాజరాజ నరేంద్రుని కుమారుడైన రాజేంద్రచోళుడు క్రీ॥ శ॥ 1070లో వేంగిచాళుక్య, చోళరాజ్యముల కధిపతియై తమిళదేశమున రాజధాని నెలకొల్పి కులోత్తుంగచోళు డను బిరుద నామముతో పాలించెను. పాలనా కేంద్రము మారుటచే ఆంధ్రదేశమునకు రాజకీయ ప్రాధాన్యము తగ్గుట, తత్ఫలితముగ సారస్వత పోషణము వెనుకబడుట జరిగినది. రాజప్రతినిధిగ వేంగినాడును పాలించిన విక్రమచోళుని అసమర్థతను పురస్కరించుకొని పశ్చిమ చాళుక్యులీ ప్రాంతములకు పాలకులైరి. వారి కాలమున ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు రాజపోషణము లభింపలేదు. ఈ పశ్చిమ చాళుక్యుల ప్రాభవము గూడ భూలోకమల్లునితో నంతమొంది, వివిధ మండలాధిపతులు స్వతంత్రించుట, రాజకీయ,

మత కల్లోలములు పుట్టి దేశమున సంక్షోభమేర్పడుట జరిగినది. ఇట్టి స్థితిగతులలో శైవము వ్యాప్తినందఁజొచ్చినది. దీనికి ముఖ్యముగ దోహదభూతు డైనది బసవేశ్వరుడు. ఈతడు బిజ్జలుని మంత్రి. బిజ్జలుడు పశ్చిమ చాళుక్యులలో కడపటివాడగు భూలోకమల్లుని మంత్రి. ఇతడు క్రీ॥ శ॥ 1162లో చాళుక్య సామ్రాజ్యము నాక్రమించెను. ఇట్టి సన్నివేశముననే వీరశైవము విజృంభించి దేశీయభాషా ఛందములతోడి నూతన కావ్యసృష్టికి దోహద మొసగినది. వర్ణాశ్రమ ధర్మములకు దూరమై, భక్తిప్రధానమై, తీవ్రావేశముతో నిండిన శైవము ప్రజల నాకర్షించుటయే గాక, ఉద్ధతమై పరమత దమన మొనర్చినది. దీనివలన నన్నయ కొంతవర కాంధ్రీకరించి విడిచిన భారతము పూర్తి యగుటకు తగిన పరిస్థితులు లేకపోయినవి. నన్నెచోడుని కుమార సంభవము, పండితత్రయము వివిధ రచనలు, పాల్కురికి సోమన కావ్యములు, వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. కాల క్రమమున పాల్కురికి సోమన యనంతరము వీరశైవ మహోద్యమము వెనుక బట్టినది. ఈ దశలో వైష్ణవ ప్రచార ముద్దేశించి రామ కథకు ప్రజారంజక ద్విపదరూపమున ప్రాణప్రతిష్ఠ యొనర్చినది- రంగనాథ రామాయణము. దీనివలననే సురల వైదిక మత సంబంధ గ్రంథములపై నే కొలదియో ఆదరము కలిగినది. ఇందులకు చారిత్రకముగ కాకతీయ సామ్రాజ్య స్థాపనము, ముఖ్యముగ గణపతిదేవుని పరిపాలనము దోహద భూతములు. ఇది ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున తిక్కన అవతరించుటకు పూర్వరంగము. నాటికి (క్రీ॥ శ॥1210-1290) శైవము చెప్పఁదగిన శక్తిగ దేశమున వేళ్ళూని యున్నది. అప్పటికే రామానుజుల విశిష్టాద్వైత ప్రవచనము గూడ (క్రీ॥ శ॥ 11వ శతాబ్దము) దీనికి ప్రతిశక్తిగ దేశమున విస్తృతి నార్జించుకొనుచున్నది. దాక్షిణాత్య మత సంప్రదాయమునే గాక పరోక్షముగ భారతావని నంతటిని కదల్చివైచినదీ సిద్ధాంతము. కాని తన్నిరూపకములైన కావ్యములు పుట్టుటకింకను వీలైన వాతావరణము నెలకొనలేదు. వేదప్రోక్త ధర్మాద్వైత స్థితి కాలవాలమైన

భారతమువలె భక్తి ప్రధానము, శరణాగతి నిదానము నైన వైష్ణ వానుయాయుల సృష్టిదృష్టులు ప్రసరింపలేదు. దీనికి తోడు పెచ్చు పెరిగిన శైవ వైష్ణవ పరస్పర ద్వేషములు ఉభయతత్త్వముల వ్యాప్తికి భంజకములైనవి. సరిగా నీ ఘట్టముననే తిక్కన భారతాంధ్రీకరణ మును, తన్మూలమున ఆంధ్ర వాఙ్మయమున సుదూర ప్రభావమును నెరపిన హరిహరాద్వైత ప్రవచనమును జరిగినవి. హరిహరాద్వైత భావన కేవలము తిక్కనోపజ్ఞమైనది కాదు. కాని దేశ కాల పరిస్థితు లనుఁ బట్టి, వాని యవసరమునుఁ బట్టి ఒక సనాతన సిద్ధాంతమును వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చి, దానికే తన సారస్వత ప్రతిభ నంకితము చేసి, సమాజ స్వరూపమును మార్చిన మహాకవి తిక్కన. ఇట్టి కవు లెందరో లేరు. నన్నయ కావ్య రచనా పద్ధతికి, శైవకవుల ప్రజారంజక కవితా ధోరణులకు సమన్వయము సాధించి వాఙ్మయ లోకమున నంతకు ముందున్న రెండు విభిన్న మార్గములకు భాషా సాహిత్య దృష్టిలో నితడొక సమ్మేళనము కల్పించెను భారత కథాంతర్గతమైన కృష్ణకథావిష్కృతితో ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కృష్ణకథోదయ ప్రథమ ఘట్టము పూర్తియైన దనవచ్చును. నన్నయ భారతమున నరనారాయణ తత్త్వ ప్రతీకగ, దివ్యమానుష సంకేతముగ రూపము దిద్దుకొన్న స్వామికథ యిందు సర్వాంశముల చేకూర్చుకొని సమగ్ర మైనది. ఆంధ్ర లోకమున గతానుగతికముగ భారత కృష్ణుడని పిలువ బడిన స్వామియొక్క లౌకిక నిర్వహణచణమైన స్వరూప మొకటి తిక్కన చేతిలో ఉజ్జ్వల మూర్తిమంతమై, ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నొక ప్రత్యేక శాఖగ విస్తరిల్లినది. తక్కిన అంశము లిందు లేవని చెప్పుట కాదు, ప్రాధాన్య వివక్షయే ప్రసక్తము. భారత రసవ దనువాదము, హరిహరాద్వైత ప్రతిపాదనము, ఆంధ్రావళి మోదము ధ్యేయములుగ గల్గిన యీ మహాకవి వాఙ్మయ యజ్ఞ ఫలితముగ సమగ్ర కృష్ణ స్వరూప మవతరించినది. శివ కేశవ విభే దములచే కలుషితమైన ఆంధ్ర సంఘము నీతడు సంస్కరించినాడు. అర్వాచీన సాహిత్య చరిత్రము నందీ విధమైన వర్గ సాహిత్యము

ప్రాయికముగ వెలువడకుండుటయు, ఒకవేళ వెలువడినను పరమతా సహిష్ణుతను ప్రదర్శింప కుండుటయు తిక్కన కృషి ఫలితములే యని చెప్పవచ్చును.[1]

పదునాల్గవ శతాబ్ది మీా యనుశీలనమున మిక్కిలి ప్రధానము. ఇందు ప్రబంధ పరమేశ్వరుడు ఎఱ్ఱన హరివంశానువాదము, నవీన గుణసనాథుడైన నాచన సోముని ఉత్తర హరివంశ రచనము ముఖ్య ఘట్టములు. తిక్కన కర్వాచీన కాలమున తురుష్కుల దండయాత్ర ఫలితముగ కాకతీయ సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనది, సామంతు లనేకులు స్వతంత్రులై రాజ్యపీఠముల స్థాపించిరి. అట్టి వారిలో పద్మనాయకులు, రెడ్డిరాజులు ముఖ్యముగ చెప్పదగినవారు. హరిహరరాయలు బుక్కరాయలు తుంగభద్రా తీరమున నొక రాజ్యమును స్థాపించిరి. మహమ్మదీయులు గూడ ఏలికలైరి. ఆ యా పరిస్థితుల ఫలితముగ దేశమున మరియొకసారి కల్లోల పూరితమైన వాతావరణము నెలకొనినది. ప్రాయికముగ

---

1. పాల్కురికి సోమనాథుని రచనా పద్ధతి ని గోన బుద్ధారెడ్డి ప్రభృతు లనుకరించిరి. దీని వలన వైష్ణవ మత ప్రచారము, అవతార పురుషుడైన రాముని దివ్యత్వ ప్రతిపాదనము జరుగుటయే గాక, సనాతన ధర్మ ప్రతిపాదక కథానకములపై ప్రజల దృష్టి పడినది. అనగా వేరు వేరుగా శైవ వైష్ణవ మతోద్యమములు సాగి వచ్చినను, వీనిలోని అవైదికాంశములు వెనుకబడి వైదికాంశముల కాకరము లభించినది. కాకతీయ నృపులలో ఆంధ్రదేశము నంతటి నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము కిందకు తేవలెనని యత్నించిన గణపతిదేవుని పరిపాలనా కాలమున అల్లకల్లోలము లణగిపోయి, ప్రజల సాముదాయిక చైతన్యము గంభీర సాహిత్యసృష్టి నాకాంక్షించు స్థితి కెదిగినది. దీని నుపయోగించుకొని ఆర్షమత వ్యాప్తికి పూనుకొనిన మహా మనీషి తిక్కన. నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనా కాలము నాటికి శైవుడై యుండిన తిక్కన, భారతమున హరిహరాద్వైత ప్రవక్తయైనాడు. అప్పటి దేశ పరిస్థితికి పలనాటి చరిత్ర దర్పణము వంటిది కావచ్చును. తిక్కన కాకతీయ గణపతి ఆస్థానమున కేగి నెల్లూరి పరిపాలకుడగు మనుమసిద్ధికి రాజకీయానుకూల్యమును సంపాదించుటయే గాక, జైన మతస్థుల ను వాదములో నోడించిన వృత్తాంతము ప్రసిద్ధము.

పద్మనాయకులు, రెడ్లు సనాతన ధర్మ సంరక్షకులైరి. అద్దంకి రాజధానిగ నేలిన ప్రోలయ వేమారెడ్డి ఆస్థాన కవి యగు ఎర్రాప్రగడ భారతారణ్య పర్వ శేషము, హరివంశము ఈ యనుశీలనమున మిక్కిలి ప్రధానమైనవి. మొదటి గ్రంథమున కథా వకాశము మేరకు స్వామి పరతత్త్వ లౌకికత్వములు నిరూపితములు. హరివంశములో స్వామి సమగ్రకథ ఆవిష్కృతమైనది. జననము మొదలు స్వామి సమగ్రకథ యిందున్నను, భారతమునకు ఖిల పురాణ మగుట వలన కౌరవులను పాండవులతోడి సంబంధము వివరములు, అవతార సమాప్తి అను నంశము లిందు లేవు.) నన్నయ, తిక్కనల వలెనే ఎఱ్ఱన సమగ్ర కవిత్వ శిల్ప శక్తిగల సంయమనశీలి. కృష్ణకథా నిర్వహణమున ఈ లక్షణముల వ్యక్తి మొనర్చినాడు. ఎర్రన హరి వంశరచనతో సమగ్ర కృష్ణకథావతరణమున ద్వితీయ ఘట్టము పూర్తియైనది.

కృష్ణకథా వికాసమున తొలి మలుపు నాచన సోమనాథుని ఉత్తర హరివంశము. సోమన బుక్కరాయల సమకాలీనుడైన విజయ నగర కవి ఈతని ఉత్తర హరివంశ రచనములో ఆంధ్ర వాఙ్మయ మున నేక దేశ కృష్ణకథా ఘట్టములను ప్రపంచించి రచించు సంప్ర దాయ మారంభమైనది. భామావ్యాకాశములు పట్టని ఔజ్జ్వల్యము, అలంకృత కవితారీతి, నవీనగుణ విభూతి స్వామి కథాంశముల కలంకార ములై పరమాద్భుత చమత్కృతులతో, క్రొత్త మెరుగులతో స్వామి కథ బాహిరిల్లినది. అయినను నాచన సోమన తిక్కనను తన వాఙ్మయా దర్శముగ నిలుపుకొనిన వాడు కావున సంప్రదాయపు చట్రమును, తత్త్వ ప్రతిపాదనాభి రతిని సడలించినవాడు కాలేదు.

భారతీయ సంస్కృతికి మూలశక్తు లనదగిన భారత, రామా యణ, భాగవతములలో భారతము కవిత్రయము వారిచేత సమగ్ర శిల్పాకృతి నందినది. రామాయణమున తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామా యణము, రంగనాథ రామాయణ ద్విపదాకృతి అవతరించినవి.

అటుపై భాస్కర రామాయణము పండిత రంజక రీతిలో వెలువడి తెనుగువారికి రామకథయందును, రాముని యందును గల వాక్కు వకు నిదర్శనమైనది. ఈ యుగమున నివియే చెప్పదగిన కావ్యములు. మొత్తముమీద కవిత్రయ యుగమున ఐతిహాసిక పౌరాణిక కావ్యశిల్ప గాంభీర్యముగల రచనములు వెలువడుట, వాని కుత్తేజ కారణముగ నేదే నొక మత సంప్రదాయ ముండుట గమనింప దగిన అంశములు. ఇది కవిత్రయ యుగ వృత్తాంతము (క్రీ. శ. 1030-1400).

శ్రీ నా థ యు గ ము

పిమ్మట సాహిత్య చరిత్రకారులు ప్రబంధపూర్వ యుగము లేక శ్రీనాథయుగమని పిలిచిన కాలము పరిశీలనార్హము. ఈ యుగకర్తయైన శ్రీనాథుని రచనములతో ఈ యనుశీలనమునకు ప్రత్యక్ష సంబంధము లేదు. కాని శ్రీనాథుని సాహిత్యోత్తేజ విస్తృతులు, ఆంధ్రవాఙ్మయముపై వాని ప్రభావము గమనార్హములు. ప్రాచీన పురాణాదులనుండి కథలను గ్రహించి, ప్రపంచించి కావ్యములు వ్రాయుపద్ధతి శ్రీనాథుని చేతిలో పరిణతి నందినది. ఈతడు కొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము, విజయనగరము మున్నగు ప్రాంతముల తన సాహిత్య పతాకము నెగురవేసి వివిధ సత్కృతుల నందిన మహాకవి. ఈతని అవతరణము వలన కవిత్వ పద్ధతులలోను, ధ్యేయములలోను మార్పులు వచ్చినవి. ప్రాచీన కథావస్తువులలోని పౌరాణికౌన్నత్యమును సగపాలు తగ్గించి, వర్ణనాది చమత్కారముల చేత, రసవద్రచనము చేత పూరించుట జరిగినది. ధర్మాభిరతిని కవులు పూర్తిగ విసర్జింప లేదుగాని ధర్మమునకు ప్రక్కనే విలాస ప్రవృత్తికి పీట వేసినారు. జనహృదయ తోషణార్థము దేశి కవితా స్వరూపములను చేబట్టినారు. లౌకికౌన్నత్యమును కాంక్షించుచో కర్పూర తాంబూలము మొదలు కనకాభిషేకము వరకు పొందఁగల్గిన లక్షణములకు శ్రీనాథుడు ప్రతినిధి. ఇవి తత్కాలమున ప్రధాన విషయములు కాకున్నను, పోనుపోను వాఙ్మయ పరిణామమున

సుదూర ప్రాధాన్యము నెరపిన అంశములు. రెడ్డిరాజులు, ఇతర రాజ్యపాలకులు, సాహిత్యపోషకులు ధర్మరక్షణశీలు రగుట, ఈ యుజ్జ్వల సాహిత్య సృష్టికి మూలకారణము. విలాసమునకు దూరము గాని ధర్మరతి, కవితాధ్యేయమును పూర్తిగ వదలివేయని స్వాతంత్ర్యము గమనింపఁదగిన యుగలక్షణములు. కాలమునుఁబట్టి యీ యుగమున చేరఁ దగినను, కవితా లక్షణాదర్శములనుఁబట్టి భిన్నుడైన మహాకవి పోతన. (క్రీ. శ. (1400–1450.) ఇతని భాగవతానువాదము అనన్య ప్రాధాన్యముగల ఘట్టము. ప్రప్రథమముగ స్వామి మాధుర్య లీలాంశములు, భక్తిగమ్య తత్త్వము ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నవతరించి, పోతన రచనా మాధుర్య భక్తిపారవశ్యములచే భాగవత మాంధ్రదేశమున సర్వజన హృద్య పురాణమైనది. దీనితో ఆంధ్ర వాఙ్మయమున స్వామి కథాంశము లన్నియు నవతరించినట్లే. కృష్ణకథావతరణమున ఇది తృతీయ ఘట్టము. ఇటుపైనంతయు భారత, హరివంశ, భాగవతము లను మూలములపై వచ్చిన పెంపుసొంపులు. కాదా యెచ్చటనేని పూర్వోక్తములైన విశిష్ట పురాణముల అనువాదములు, అనుసరణములు. పోతన భాగవత రచనముతో మూల గ్రంథావతరణ మను ఘట్టము పూర్తియైనట్లే. మిగిలిన దొక్క విష్ణు పురాణము. అది ప్రస్తుతానుశీలన దృష్టితో ప్రాయికముగ హరివంశము వంటిదే. అర్వాచీన కాలమున తత్ప్రసక్తి వచ్చును. మొత్తము మీఁద ఈ యుగమున శైవ వైష్ణవ మత సంప్రదాయములకు చెందినట్టియు, పరస్పర ద్వేషపూరితములు కాపట్టియు రచనములు జరుగుట గమనార్హము[2]. నాటి రాజకీయ పరిస్థితు లందును, సామాజిక చైతన్యము నందును సమత్వదోహద భూతములైన పరిస్థితులు నెలకొనియున్నవి. సమకాలీన రచనా రీతులు, కావ్యధ్యేయము పోతన ప్రతిబింబింపకుండుట కాతని విశిష్టమైన ఆధ్యాత్మిక సంస్కారము, దార్శనిక స్థాయి కారణములు.

2. శ్రీనాథుని కావ్యములయం దీశ్వర పారమ్యము ప్రతిపాదింపఁ బడినను, వైష్ణవ వైరుధ్యము లేదు. పోతన కౌటుంబిక సంస్కారము, ఆధ్యాత్మిక సాధనా పరంపర శైవమునకు చెందినవి. కాని భాగవతమున నాతడు పరమ భాగవతుడు.

మడికి సింగన కృష్ణకథా వికాసమున మూలగ్రంథ కర్తగ భావింపఁ దగినవాఁడు. సరసము, సమరసము నైన శైలిలో నీతఁడు భాగవత దశమ స్కంధమును ద్విపదలో రచించెను. ఇతని కాలము పోతనకంటె పూర్వమని కొందరు భావించిరి.[3] అయినను గాకున్నను కథా విస్తృతి పరిగణనమునుఁ బట్టియు, పఠన పాఠనాది విషయములనుఁ బట్టియు, కార్యకర్తల తరతమ భేదములనుఁ బట్టియు ఈ యనుశీలనమున భాగవత సందర్భము లన్నియు పోతనోపజ్ఞము లే గృహీతములు. మడికి సింగన పద్మపురాణోత్తర ఖండము ననువదించి ఆంధ్రవాఙ్మయమున విశిష్ట పురాణానువాద సంప్రదాయమునకు నాంది పఠించినాఁడు. భారతమునకు పూరకమై చిత్రకథాకల్పనలతో నొప్పు జైమినీ భారతమును (అశ్వమేధ పర్వము) పిల్లలమర్రి పిన వీరభద్రుఁడు (క్రీ. శ. 1490) రచించెను. ఇదియు మౌలికమైన పరిగణనమునకే అర్హము. ఇందలి కథలు కొన్ని అర్వాచీనకాలమున బహు ప్రక్రియలలో వ్యాప్తినందినవి. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల (క్రీ. శ. 1424-1503) సంకీర్తనము లీ యుగమున గమనింపఁదగినవి. వీనిలో కథా నిర్వహణ పూర్వకమైన కృష్ణ ప్రసక్తి లేకపోయినను, ఇందలి శృంగారాధ్యాత్మిక భావసందర్భములలో ఈ అనుశీలనమునకు ప్రమేయము మున్నది. తాళ్ళపాక తిమ్మక్క సుభద్రాకళ్యాణము నరనారాయణ తత్త్వమునను నిదానము. మొత్తముమీద ఈ యుగమున కృష్ణకథకు సంబంధించి భక్తి ప్రధానమైన భాగవతావతరణము, శృంగారాధ్యాత్మిక భావస్ఫోరకములై, నూతనత్వము గల బహువిధ కావ్యసృష్టి గమనార్హములైన విషయములు. ఇది శ్రీనాథ యుగ వృత్తాంతము. (క్రీ. శ. 1400 -1500)

---

3. మడికి సింగన భాగవత దశమస్కంధము క్రీ. శ. 1420 కి పూర్వమే రచించె ననియు, ఇది పోతన భాగవతమున కన్న పూర్వరచన మనియు శ్రీ వాసిష్ఠ ఆ. మహాదేవశాస్త్రి అభిప్రాయము. (పుట iii-ఉపోద్ఘాతము, సరస్వతీమహాలు ప్రచురణము-1950)

ప్రబంధయుగము

ప్రబంధ యుగమున సాహిత్యమునందు విశిష్ట లక్షణములు కొన్ని నెలకొనినవి. పూర్వయుగములందు వికాసోన్ముఖము లైన యీ లక్షణములు సమకాలీన జీవన పద్ధతులనుఁ బట్టియు, ప్రజల రాసిక్య సంపద్విశేషములను బట్టియు నొక విశిష్టాకృతిఁ దాల్చినవి. అందులకు చారిత్రికముగ కృష్ణరాయని రాజకీయ సాంస్కృతిక వైదుష్యము, కళాపోషణము ప్రధాన కారణములు. ఈ యుగమునందు రూపొందిన సాహిత్య ప్రక్రియను ప్రబంధ పదముచేత నిర్దేశించుటయు, అది పూర్వ యుగముల సాహిత్య లక్షణముల క్రమ పరిణామ ఫలితమై యుండుటయు ప్రసిద్ధ విషయములే. ప్రబంధ రచనామార్గ మొక్కటియే నాటి కవులందరు ననుసరించిరని కాని, సాహిత్య విమర్శకులు సౌకర్యార్థము నిర్దేశించిన లక్షణములు కలిగినదే ప్రబంధమని చెప్పుటగాని నిష్కర్షమైన విషయము కాదు. కాని వినూత్నముగ రూపొంది, తత్కాలముననే గాక అర్వాచీన యుగములందు సైతము తన ప్రభావము నెరపిన సాహిత్య ప్రక్రియయొక్క ప్రాధాన్య వివక్షయే యిందు గమనార్హము. ప్రబంధములందు కథావస్తువు పూర్తిగ సన్నగిల్లిపోయి చమత్కార పూరితము, సభారంజకము, అలంకృతము, రసైక ప్రధానమునైన రచనా పద్ధతి వ్యాపించినది. వీనిలో నంది తిమ్మన పారిజాతాప హరణము (క్రీ. శ. 1515) ప్రముఖమైనది. ఇది కృష్ణ కథా వికాసమున నొక ముఖ్యమైన ఘట్టము. ఇందు స్వామి ప్రబంధ నాయకుడై రూపొంది అర్వాచీన ప్రబంధ వాఙ్మయము నందలి సర్వ విధ పరిణామములకు కేంద్రమగుచు వచ్చినాడు. తరువాతి కాలమున పారిజాతాపహరణమువలె కృష్ణకథా కావ్యసృష్టి నుత్తేజ పరచిన గ్రంథము లెన్నియో లేవు. ఈ యుగముననే కొంచె మిటు నటుగ వెన్నెలకంటి సూరన విష్ణుపురాణాంధ్రీకరణము, నన్నయాదుల ఆంధ్రీకరణ మార్గముననే జరిగినది. కృష్ణకథా మూల కావ్యములలో

దీనికొక స్థాన మున్నది. (ఇందలి కథా సంవిధానాదులు ప్రాయిక ముగ హరివంశ ప్రణాళికనే అనుసరించుట వలనను, సూరన కావ్యము నుండి అర్వాచీన కవులచే నుద్ధృతమై కొనసాగింప బడిన ప్రధాన కథా ఘట్టములు భాగవత హరివంశేతరము లెక్కువగ లేకుండుట వలనను, ప్రస్తుతాను శీలనమున దీనికొక అవసరమైన స్థానమే లభించుచున్నది. విభిన్న కృష్ణ కథాంశముల ప్రతిపదికాను శీలన ఘట్టములలో నేదేని విశిష్టతను చూపవలసివు డీ గ్రంథము ప్రసక్తమగును.)

ఈ యుగమున నిద్దరు విశిష్ట కవులను గూర్చి చెప్పవలసి యున్నది. అందు మొదటివాడు చింతలపూడి ఎల్లన. రాయల సమకాలీనుడై ఆతనిచే రాధా మాధవ కవియని పురస్కారము నందినవాడు. రాధాకృష్ణ కథా ప్రబంధ రచనమున కాద్యుడు. కాని రాధా కథా సృష్టి విషయమున ఆంధ్రవాఙ్మయమున నేటికిని నిలిచియున్న ఒక సందిగ్ధ స్థితి కీతడు ప్రతినిధి. అది యిట్లు: ఆంధ్ర వాఙ్మయమున రాధాకృష్ణ కథ పెంపొందినది కొలది. అది రెండు మార్గ ములనున్నది. మొదటిది బ్రహ్మవైవర్తాదు లందున్న సాంప్రదాయిక మార్గము. రెండవది కృష్ణునితో వివిధ బంధుత్వములు గలిగి శృంగా రైక స్వరూపిణియైన రాధా చరిత్రము. తన కాలము నాటికి వ్యాప్తిలోనున్న వివిధములైన కట్టుకథలు ప్రతిపదికగ అర్వాచీన కవు లనేకులు రాధాకృష్ణ శృంగార సముద్రమును మధించి యందు మొదట పుట్టిన వస్తువును దేశమున వెదజల్లినారు. సాంప్రదాయిక నిష్కర్షతో పవిత్ర భావముతో నే కొందరో రచన మొనర్చిరి. చింతలపూడి ఎల్లనకు నూతన కథాకల్పనా వైశిష్ట్యముతోబాటు భాగవత సంప్రదాయాను సరణమువలన కలుగు సౌలభ్య ప్రసిద్ధులు ధ్యేయములై, తన రాధామాధవ కల్యాణమును రుక్మిణీ కల్యాణ మార్గమున మలచినాడు. బ్రహ్మవైవర్తాదులు తెనుగు వాఙ్మయ మున ఘంటా పథములు కాకుండుటయు నిందులకు కారణము. ఈతడు రచించిన విష్ణుమాయా నాటకమున చక్కని కాల్పనిక కళ

యున్నది. ఇట్లీతడు రెండు విభిన్న మార్గములకు (రాధాకృష్ణ కథా ప్రబంధ రచనము, కాల్పనిక కథా నిర్మాణము) కర్త యైనాడు. రెండవవాడు దుర్నిరీక్ష్య సాహిత్యమూర్తి రామకృష్ణుడు. శైవ శాక్తేయ వైష్ణ వాగమ జ్ఞేయమైన పాండురంగ సంప్రదాయము నాంధ్ర భాషయం దవతరింపఁజేసి కృష్ణతత్త్వమునందలి వివిధాంశము లతోబాటు రాధాతత్త్వమును మహత్తరముగ దర్శించి యొక నూతన సంప్రదాయమునకు కర్త యైనాడు. కాని యీ సంప్ర దాయమును తరువాతి కవులెవ్వరును నిలుపఁజాలక పోయిరి. సాహిత్య రంగమున అప్పటికే నెలకొనుచున్న గతానుగతిక రచనా విధాన ములకు, భావదాస్యమునకు, పతనోన్ముఖత్వమునకు ఇది నిదర్శనము. పిమ్మట కల్పనాగతమైన కృష్ణ చమత్కారమునకు పింగళి సూరన కళాపూర్ణోదయము, నిర్వహణ దక్షతకు ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము నెన్నఁదగినవి.

తాళ్ళపాక వారి సాహిత్యమున ప్రత్యక్ష పరోక్ష మార్గ ములలో కృష్ణకథావృత్తు లున్నవి. రాయల వారికి సమకాలీనుడైన పెద తిరుమలాచార్యుని సంకీర్తనములలోను, వెంకటేశ్వర వచనముల లోను పరోక్షముగ కృష్ణ తత్త్వాంశములు కలవు. తాళ్ళపాక చిన్నన్న అష్టమహిషీ కళ్యాణము అర్వాచీన సాహిత్య సృష్టికి దోహద మొస గిన ఉత్తమ ద్విపద కావ్యము. స్వామి కల్యాణముల నొకచో భాగ వతానుసార మీ త డు నిబంధించినాడు. అప్పటి నుండి యిప్పటి వరకు స్వామి కల్యాణముల నన్నిటినో కొన్నిటినో కథావస్తువుగ నిబంధించి కావ్యనాటకముల రచించు సంప్రదాయము కలదు. ఇట్లీ తడు సుదూర వ్యాప్తమైన ఒక కథాగ్రథన పద్ధతికి మార్గదర్శకు డైనాడు. ఈతని ఉషా పరిణయము గూడ నొక మార్గదర్శక కావ్య మనియే చెప్పవలెను.

వెలగపూడి వెంగయామాత్యుడు శ్రీకృష్ణ కర్ణామృతమును మనోహరముగ, మూలానుసారముగ ననువదించెను. అనువాదము

లతో నిమిత్తము లేకయే సర్వ జనాకర్షములై కృష్ణకథా సాహిత్య మున ప్రముఖములై, వివిధ భాషాకవులపై తమ ప్రత్యక్ష పరోక్ష ప్రభావమును నెరపిన రచనములలో నిది యొకటి. లోక మోహన శిశువుగ, క్రీడా ముగ్ధమూర్తిగ, శృంగార రస ప్రతీకగ, మంత్రి ధ్యేయాకృతిగ, పరబ్రహ్మముగ స్వామితత్త్వ మిందు లోకోత్తరము. అట్లే జయదేవుని గీతగోవిందము రాధాకృష్ణ శృంగారమునకు శిఖ రాగ్రప్రాయము. దీని కనేకానువాదములు ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధములు కలవు. జయదేవుని రచనాముద్ర వ్యక్తావ్యక్త రూపమున నెంద రాంధ్రకవుల వ్యక్తిత్వమునో ఆకట్టుకొన్నది. అట్టిదే మరియొక మహత్తర సృష్టి నారాయణ తీర్థుల కృష్ణలీలా తరంగిణి. ఈ రెండు గ్రంథములకును తెనుగునాట సంకీర్తనా పరమైన వినియోగ మధి కముగ నుండుటచేతను, ఇవి సంస్కృత భాష యందుండుట చేతను, ప్రస్తుతాను శీలనమున సాక్షాత్ప్రసక్తములు కాలేదుగాని, వీని పరోక్ష ప్రభావము కాదన జాలము. నారాయణ తీర్థులు రచించిన పారిజాతాపహరణ యక్షగానమున (లభించినంతవరకు) విశేషములు లేవు. కందుకూరి రుద్రకవి జనార్దనాష్టకము స్వామి మనోహర శృంగారమును ప్రతిపాదించిన రసభద్రచన. అర్వాచీనాష్టకముల సృష్టి కిది మార్గదర్శకము. చరిగొండ ధర్మన చిత్ర భారతము కావ్య నిక కథా సాహిత్యము నుత్తేజ పరచినది. ప్రబంధ యుగము నందీ విధముగ కృష్ణకథా ప్రస్థానము సాగి వచ్చినది. ఈ యుగ లక్షణము లలో మున్నుగ నిర్దేశింపదగినవి-నూతన భావోజ్జ్వల్యము, రసప్రాధా న్యముగల సాహిత్య దృక్పథము. అంత మాత్రమున నవ్య సంప్ర దాయములు నెలకొనలేదని చెప్పఁజాలము. ఆముక్తమాల్యద, పాండురంగ మాహాత్మ్యము, శ్రీకాళహస్తి మహాత్మ్యము వంటి దార్శ నిక రచనములు, వివిధ సంకీర్తనముల భక్తిసాహితి ఈ యుగము నందే ప్రభవించినవి. మొత్తముమీద కృష్ణ కథాపరమైన పరి ణామము శృంగారముదెస పూర్తిగ మొల్లు సూపినది. ప్రక్రియా

పరముగ ప్రబంధమునకు ప్రముఖ స్థానము లభించుట, మతపరముగ వైష్ణవ మాధిక్యము వహించినను పరమత సహనాది సద్గుణము లుండుట గమనార్హము. ఇది ప్రబంధయుగ వృత్తాంతము (క్రీ॥ శ॥ 1500–1619).

దక్షిణాంధ్ర యుగము

అటుపై పరిశీలింప దగినది దక్షిణాంధ్రయుగము. (క్రీ॥ శ॥ 1620–1775) ఈ యుగము ప్రాయికముగ ప్రబంధ యుగము వంటిదే యైనను విజయనగర చక్రవర్తుల అనంతర కాలమున ఆంధ్ర దేశమునను, తంజావూరు, మధుర, పుదుక్కోట, మైసూరు మున్నగు ప్రాంతములందును వర్ధిల్లిన సాహిత్య చరిత్రానుశీలనమునకీ పదమును చరిత్రకారు లుద్దేశింతురు. ఈ యుగమునకు చారిత్రక భిత్తికగ కొన్ని యంశముల నిర్దేశింప వచ్చును. అందు ముఖ్యమైనది సాహిత్యాది కళాపోషణమునకనువైన వాతావరణము పై రాజ్యములలో నెలకొనిన దైనము, నిరంతరము మహమ్మదీయులతో పోరాడ వలసి వచ్చిన విజయనగర రాజులకు విస్తృతమైన సైన్యము, ధనము కావలసి వచ్చినవి. అందులకై కృష్ణదేవరాయ లొక యేర్పాటు చేసెను. దేవదేయ, బ్రహ్మదేయములు గాక మిగిలిన గ్రామముల నన్నిటి నాతడు భండార వాడ గ్రామములు, అమర గ్రామములు నను రెండు రీతుల విభజించెను. రాజు కొన్ని నిబంధనముల ననుసరించి దళనాయకుల కొసంగు గ్రామములకు అమర గ్రామము లని పేరు. యుద్ధము వచ్చినపుడు గజాశ్వ బలములతో వచ్చి పోరుట, సాంవత్సరికముగ కప్పము చెల్లించుట అనునవి యమర పద్ధతి యందు ముఖ్య నిబంధనములు. రాయల యనంతరమును, తల్లికోట యుద్ధానంతరమును సంభవించిన అరాజక పరిస్థితుల నాధారముగఁ గైకొని యమర నాయకులు పరిసర ప్రాంతములం దమర రాజ్యము లాక్రమించుకొని నూతన సంస్థానముల స్థాపించిరి. అట్టివానిలో మధుర, తంజావూరు, జింజి రాజ్యములు ముఖ్యమైనవి. ఈ రాజ్యములు

దక్షిణమున నుండుటచే శత్రు భయమునకు దూరములై యుండెను. సారవంతములైన రాష్ట్రముల నుండి వచ్చు ఆయమును యథేచ్ఛముగ ననుభవించుచు సంగీత సాహిత్యములతో కాలక్షేపము చేయుటకు వారి కవకాశము లభించినది. దీనికి తోడు మహమ్మదీయ దండయాత్రలకు నెలవై విజయనగర సామ్రాజ్యము నందలి కవిగాయక నర్తకాదులు దక్షిణమునకు పోయి రసికులైన నాయకరాజుల నాశ్రయించిరి. ఇట్లు దక్షిణ దేశమున వాఙ్మయాభివృద్ధికి తగిన యవకాశములు లభించినవి. పరస్పర పోషకములైన యీ లక్షణముల వలన సృష్టిలోనికి వచ్చిన వాఙ్మయమున కొన్ని విశేషము లున్నవి. అందు మొదట పేర్కొనదగినది రచనా ప్రక్రియల వైవిధ్యము. వస్తుస్వీకృతి, రచనా ధ్యేయము, కవుల స్థాయి యను విషయములలో ప్రాయికముగ ప్రబంధయుగ ధోరణులే వ్యక్తమైన వని చెప్పవచ్చును. యక్షగాన వచనాది కృతుల ప్రాబల్యము, ప్రబంధ యుగమున కంటె నొక మెట్టు క్రిందికి దిగిన అభిరుచి, విశృంఖలమైన రాసిక్యము గమనార్హములు. కృష్ణకథా దృష్టితో పరిశీలించినపుడీ యుగమున మౌలిక సృష్టి తక్కువ. అది ప్రబంధ యుగమునను తక్కువే. కొన్ని మెరుగులు మాత్రము నాడు పొడసూపినవి. ఈ పద్ధతియే మరింత విస్తృతి నంది సభారంజకత్వము, వినియోగము అను లక్షణములు ధ్యేయములుగ వాఙ్మయసృష్టి కొనసాగినది. రాజాస్థానములు మొదలు రచ్చబండల వరకు వెల్లివిరిసిన కళా ప్రదర్శనోత్సుక్యమునకు తగినట్లు యక్షగానాదుల రూపు నందినవి. తల్లక్షణములు మార్గ సాహిత్యమున కూడ చోటు చేసికొనినవి. కొలది చమత్కారములతోను, మరి కొలది కల్పనా విశేషములతోను రచన మొనర్చి ప్రభువులను ప్రజలను మెప్పించుట కవుల కాదర్శమైనది. కృష్ణ సంబంధి వాఙ్మయమునం గూడ ఈ లక్షణములే ప్రతిబింబించుచున్నవి. మాధుర్యము, ప్రక్రియా వైవిధ్యము ప్రాతిపదికలుగ ఈ యుగపు సాముదాయిక చైతన్యము మొత్తముమీద పతనోన్ముఖమైనది. రాసిక్యము, సౌల

భ్యము, దీప్తి, కళావినియోగ ధర్మములు పైకి వచ్చి ధర్మనిష్ఠ, భావ గాంభీర్యము లుప్తములైనవి. కథలు ప్రాచీనములైనను భావములు సమకాలీనములే. ఇట్టి పరిస్థితులు ప్రాతిపదికలుగ విస్తరిల్లిన కృష్ణ కథావ్యాప్తి నీ క్రిందివిధముగ నిర్దేశింపనగును.

తంజావూరునకు సంబంధించి మున్నుగ చెప్పదగినది, రఘునాథ నాయకుని కాలము. నాయకుడు స్వయముగ కవి, కవిపోషకుడు, ఉత్తమ పరిపాలకుడును. అతని ఆస్థాన కవియైన చేమకూర వేంకట కవి విజయ విలాసమున నరనారాయణ సంబంధము, స్వామి నిర్వహణ దక్షత, సరస చమత్కారాంశములు ప్రసక్తములైనవి. కృష్ణాధ్వరి నైషధ పారిజాతము ద్వ్యర్థి కావ్యము.[4] చెంగల్వ కాళకవి రాజగోపాల విలాసము విచిత్ర సృష్టి. స్వామి యష్ట మహిషులను అష్టవిధనాయికలుగ, ఆయన శృంగార విభూతి యిందలి ప్రధానాంశము. అష్టమహిషీ కళ్యాణ ప్రసంగములు కేవల కథా పరములుగనే గాక భిన్న భావాశ్రయములుగ రూపొందించెడు పద్ధతి బహుశః మొదటి సారిగ ఈతని రచనముననే వ్యక్తమగు చున్నది.

విజయరాఘవుని పరిపాలనా కాలము సాహిత్య చరిత్ర యందొక మధురస్వప్నము వంటిది. కావ్య రచనమునందా వరకే నెలకొనిన సౌకుమార్యాద్యంశములు పరస్థితి నందినవి. అతని యాస్థానము కవి పండితులకే గాక కవయిత్రులకు, నట్టువ రాండ్రకు విహార రంగమై విలాస భూమియై వర్ధిల్లినది. దేశమును అట్టి స్థితిలోనే యుండినది. యక్షగాన ప్రదర్శనము లానాటి సంస్కృతిలో భాగములు. నాయకుడు రచించిన పూతనాహరణ, కాళీయ మర్దనాది యక్షగానములందు ప్రత్యేక శిల్పము, తత్త్వోద్దీప్తి మున్నగు నంశములు మృగ్యములైనను, సుకుమార మధురములై యాతని

4. ద్వ్యర్థికావ్యములు పాండితీ మండనములు. వాని యందలి కథాశిల్ప రసపోషణాదులు సాధారణ కావ్యములవలె క్రమానుశీలన దృష్టితో వివేచించుటకు యోగ్యములు కావు.

ప్రవృత్తిని, నాటి సాహిత్యము నందలి సామాన్యపరిస్థితిని నిరూపించు చున్నవి. రంగాజమ్మ ఉషాపరిణయము నట్టిదే. ఈ యుగమున పద కర్తలలో క్షేత్రయ్య ముఖ్యుడు. ఆతని మువ్వ గోపాల పదములలో స్వామి సానివాడల పోడుములను నేర్చుకొనవలసి వచ్చినది. తత్త్వ, శృంగారముల మధ్య నొక సంధి రేఖను గీచి అందు స్వామిని నిలిపిన క్షేత్రయ్య భక్తుడా, కేవల రక్తుడా అన్నది సాహిత్యలోకమున భిన్న దృక్పథములకు తావొసంగిన యంశము.

తంజావూరు తరువాత మధుర, పుదుక్కోట చెప్పదగిన సాహిత్య రంగములు. మధుర నాయకుడైన ముద్దళగిరి కంకితమైన లింగనమఖి కామేశ్వరకవి కృత సత్యాభామా సాంత్వనము తరువాతి కాలమున వెలునడిన సాంత్వన కావ్యముల కొరవడి. ఈ కోవకు చెందినవే విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమునకు చెందిన సముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుని యొక్కయు, ముద్దుపళని యొక్కయు రాధికా సాంత్వనములు. అసభ్య శృంగార ప్రసక్తి యటుంచి, రచన యందు సైతము ప్రత్యేకించి చెప్పదగిన యంశములు లేనివి. గతానుగతికములు, సర్వసాధారణములు నైన విషయములను మధుర రచనారీతులలో వ్యక్తీకరించుట యన్నదే సాహిత్య పారమ్యము కానేరదు కదా !

విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమున నున్న కథాశుకవి కుందుర్తి వేంకటాచలపతి మిత్రవిందాపరిణయ మను ప్రబంధమును, భారత, భాగవత వచనకావ్యములను రచించెను. అష్టమహిషీ కల్యాణేతి వృత్త ప్రబంధీకరణమునకు, గద్యవాఙ్మయ విస్తృతికి నివి యుదాహరణములు.

మైసూరు రాజ్యమున దామెర్ల వెంగళనాయకుడు రచించిన బహుళాశ్వ చరిత్రము సాధారణ ప్రబంధములకు భిన్నమైనది. స్వామి బహుళాశ్వునిపై చూపిన దయ యందు ప్రధాన వస్తువైనను శృంగార స్పర్శ లేకపోలేదు. మధుర రాజుల దళవాయియైన అనంత

భూపాలుడు విష్ణుపురాణాది వచన గ్రంథములను రచించెను. కూచిమంచి తిమ్మకవి రుక్మిణీ పరిణయము ప్రబంధ మార్గమునే అనుసరించినది. నీలాసుందరీ పరిణయము అచ్చ తెనుగు రచనము. ఇతని తమ్ముడు జగ్గకవి ద్విపద రాధాకృష్ణ చరిత్రమును రచించెను. ఇట్టి మార్గమునే అనుసరించిన అనేక కావ్యములు దక్షిణాంధ్ర యుగమున వర్ధిల్లి శృంగార మయము, రాసిక్యమయము నైన నాటి యుగధర్మమును నిరూపించినవి.

క్షీణ యుగము

పిమ్మట చారిత్రికముగ పరిశీలించినచో పాశ్చాత్యుల ఆక్రమణ ఫలితముగ ఆంధ్రులకు తంజావూరు, మధుర మొదలైన సామంత రాష్ట్రము లందలి పాలనాధికారము గూడ నశించి కావ్యకళాపోషణము చిన్న చిన్న సంస్థానాధీశులపైఁ బడినది. ఈ పరిస్థితుల ఫలితముగ అన్నిరంగములందు వలెనే సాహిత్యరంగమునగూడ వ్యక్తమైన క్షీణపరిస్థితినిఁ పురస్కరించుకొని క్రీ. శ. 1775 నుండి 1875 వరకు వ్యాపించిన వాఙ్మయయుగమును క్షీణయుగ మని సాహిత్య చరిత్రకారులు పిలిచిరి. గతానుగతిక రచనాపద్ధతి, అభిరుచి దైన్యము, క్షుద్ర కావ్యసృష్టి మున్నగు లక్షణములు సాముదాయికముగ నీ యుగమున నున్నను, బహు కావ్యసృష్టి, వానియందు సమకాలీన సమాజ పరిస్థితుల ప్రతిబింబించుట మున్నగు విశిష్ట లక్షణము లెడనెడఁ గలవు. బహు సంఖ్యాకములైన కావ్యములలో నే కొన్నియో ప్రస్తుతానుశీలనమున నిర్దేశార్హము లగుచున్నవి.

ఆంధ్రవాగ్గేయకారులలో అనన్యుడైన త్యాగరాజస్వామి మహాభక్తులై, రామతత్త్వము తమ జీవలక్షణమైనను, కృష్ణతత్త్వము నద్భుతముగ దర్శించి నౌకా చరిత్రమును రచించిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిది అనన్య సృష్టి. కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుడు పిల్లవసు చరిత్రమని చెప్పఁదగిన అనిరుద్ధ చరిత్రమును రచించెను. కంకంటి నరసింహ కవి విష్ణుమాయా విలాసము చక్కని ద్విపద. కథావస్తువు

చింతలపూడి ఎల్లనార్యునిదే. బొబ్బిలి సంస్థానమున ఆస్థాన కవి యగు మండపాక పార్వతీశ్వర కవి కృష్ణాభ్యుదయము గచ్ఛన్మార్గమున కృష్ణకథను ప్రౌఢరచనా పద్ధతిలో కథన మొనర్చినది. ఈ యుగ మున చెప్పికొనఁ దగిన యుత్తమకావ్యము వెంకటగిరి ఆస్థానమున వర్ధిల్లిన గోపీనాథము వేంకటపతి శ్రీకృష్ణ జన్మఖండము. బ్రహ్మ వైవర్తము నందలి శ్రీకృష్ణ జన్మ ఖండమున కిది ఆధికారిక ప్రాధానువాదము. ఆంధ్ర వాఙ్మయమున బ్రహ్మవైవర్తము కావ్యరచనా మార్గమున గాని, యనువాద రీతిలోగాని పొందదగినంత విస్తతిని పొందలేదని చెప్పినచో ఈ కావ్యమునకుఁ గల చారిత్రక, కథావిషయిక ప్రాధాన్యము స్పష్ట మగును. దీనికితోడు రసవద్రచనా సౌష్ఠవముగల ఉత్తమ గ్రంథ మిది. తరిగొండ వెంగమాంబ విష్ణు పారిజాతము తాత్త్వికమైన యక్షగానము, మరింగంటి సింగరా చార్యుల శ్రీకృష్ణ శతానందీయము స్వల్పకల్పనా విశిష్టము.[5]

ఈ విధముగ క్షీణయుగము నందలి కృష్ణకథాకావ్య ప్రస్థా నము సాగివచ్చినది.

నవ్య యుగము

నవ్య సాహిత్య యుగము స్థూలముగ క్రీ. శ. 1875 నుండి ప్రారంభమగును. ఇదియొక సంకీర్ణ ఘట్టము. ఇందనేకాంశములు, భావనాపద్ధతులు బహుముఖీనమైన సాహిత్య సృష్టికి కారణము లైనవి. పూర్వ యుగములం దెన్నడును లేని సాహిత్య చైతన్యము, బహుకావ్య రచనా ప్రచురణాదులు, విభిన్నములైన ఆదర్శ తత్త్వ ములు, ప్రక్రియా వైవిధ్యము మున్నగు ననేక లక్షణములు

5. "....కథ భాగవతమునుండి గ్రహింపఁబడినది. ఈ కవి కళాపూర్ణోదయమును చూచి కాబోలు ఇందొక విచిత్రమైన కల్పన కావించెను. కృష్ణుడు మాయా బ్రహ్మయై సరస్వతి కడ మండ సత్య బ్రహ్మ యట కరిగి అతనితో వాదించుట యీ కల్పన యందలి ముఖ్యాంశము...." (ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము II-పుట 605, సంపుటము I- సంగ్రహ ఆంధ్ర విజ్ఞానకోశము.)

వ్యక్తములైనవి. ప్రస్తుతానుశీలనమున కవసరమైన కొన్ని యంశములు మాత్రమే యిందు గ్రహింపఁబడినవి. అంతకు మున్ను సాహిత్యము నందలి క్షీణ లక్షణముల నుండి వివిధ ప్రభావముల వలన నూతనోత్తేజము నంది అనేక మార్గముల విస్తరిల్లిన ఈ సాహిత్య యుగమున మున్నుగ నెన్నఁదగినది సంప్రదాయ కవిత్వ పద్ధతి. సాంప్రదాయిక వస్తు రచనా తత్త్వ ధ్యేయముల యందు గౌరవ ముంచుకొని యే కొలదియో కాలోచితములైన పరిణామములకు తలయొగ్గుచు కావ్యరచన మొనర్చిన వారనేకులు కలరు. అట్టి వారిలో తిరుపతి వేంకట కవుల నెన్నవచ్చును. (నవ్య సాహిత్యమున యుగకర్తల నిర్దేశించుట సాధ్యము కాని పని. కారణము బహు ప్రక్రియల, భావమార్గముల విస్తృతి. అట్లయ్యును భిన్న మార్గములకు ప్రధానులైన వారిని కొందరి నెన్నుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. ప్రస్తుతానుశీలనమున ఈ దృక్పథమే యవలంబింపఁబడినది). వీరి సాహిత్యమున సంప్రదాయ ముద్రతోఁ బాటు సాహిత్యమును ప్రజాసామాన్యమునకు చేరువగ నొనర్చి వారి చైతన్యమునకు నూతనోత్తేజమును కల్పించిన సరసత్వ లక్షణ మున్నది. నిజమునకు వారి సాహిత్య సర్వస్వమున కిదియే ప్రాణ పదము. ఇతర కావ్యములటుంచి యీ సమీక్షలో ప్రసక్తమైన లక్షణా పరిణయ ప్రబంధము గతానుగతికమై, కతిపయోక్తి విశేషములతో నిండినది. కృష్ణకథా కావ్యములను కథా నిర్వాహణాది సమస్త లక్షణములతో రచించిన కవు లీ యుగమున లెక్కకు మిక్కిలిగ నున్నారు. వీరిలో కొందరు నేటికిని సంప్రదాయములోని బాహ్య లక్షణములనే యాదరించుచు నంతశ్చేతనమును ముట్టజాలని సాధారణ కవులు. మరి కొందరు సంప్రదాయము నందలి లోతులను తెలిసి వానిని సముచిత కావ్య రచనా శిల్పము చేత తీర్చి దిద్దినవారు. శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి ప్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము కండపట్టుగల సత్కావ్యము. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ప్రద్యుమ్నోదయము నట్టిదే. రామకథకు నవీన యుగమున తన అసదృశ కవితా శిల్పముచే ప్రాణ

ప్రతిష్ఠ నొనర్చిన ఈ మహాకవి కృష్ణకథా తత్త్వము నందలి బహు రహస్యములను భిన్న భిన్న కావ్యములలో ప్రదర్శించుట గమనార్హము. శ్రీ విశ్వనాథ వేంకటేశ్వరుల కాళిందీ పరిణయము పరమ తాత్త్వికమైన కావ్యము. తాత్త్వికతకు, మార్మికతకు నవ్యాన్వయమును (వంగ సాహిత్య ప్రభావము వలననే కానిండు) సంతరించిన శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వరుల ఏకాంత సేవ సాక్షాత్కృష్ణకథా కావ్యము కాకపోయినను, నవ్య సాహిత్య తాత్త్విక ప్రగతిలో నొక ముఖ్య ఘట్టము. వీరి బృందావనమును మహత్తర సృష్టియే. శ్రీ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్యుల రాసలీల యొక మహా దార్శనిక కావ్యము.

ఈ యుగమున మరి యొక పరిణామము రాధాకృష్ణ తత్త్వమౌలికతను, సాంప్రదాయిక గాంభీర్యముతో, పవిత్ర దృక్పథముతో నవ్య సమన్వయ రీతుల దర్శించి ప్రదర్శించు కతిపయ కావ్యములు వెలువడుట. ఈ దృష్టిలో గోపీకథా కౌముది, విరజోపాఖ్యానము మున్నగు కావ్యము లెన్నఁ దగినవి. ఈ మార్గము కొంత వరకు సాగి వచ్చినది. కాని ఇందలి మేలి రకము కవిత యంతయు ఖండకావ్యము లందున్నది.[6]

6. పూర్వయుగముల వలెనే యథా మూలానువాద పద్ధతి, కల్పనాత్మక కావ్య రచనము, వచన వాఙ్మయసృష్టి యీ యుగమున సాగి వచ్చుచున్నది. శ్రీ జనమంచి శేషాద్రి శర్మ- బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ పురాణముల అనువాదము, తాండవకృష్ణ భాగవతము, కృష్ణావతార తత్త్వమను పేర నొనర్చిన వచన కృష్ణ కథా కథనము (ఇందు బ్రహ్మ వైవర్తాదుల కెక్కువ ప్రాధాన్యము) ఇట్టివి. శ్రీపాద వారి భారత భాగవతానువాదములు, తిరుపతి వేంకటకవుల దేవీ భాగవతానువాదము, పిశుపాటివారి పద్మ పురాణానువాదము, చివుకుల వారి గర్గ భాగవతాను వాదము, పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యుల రుక్మిణీశ విజయానువాదము నిట్టివే. కృష్ణాతి మానుష తత్త్వమను దివి రంగాచార్యుల కావ్యము కతిపయ కల్పనలతో నిండిన సంపూర్ణ కృష్ణకథ. ఇట్టివే కల్పనా విశిష్టములు కాకపోయినను అనేకములు కలవు.

నవ్య సాహిత్యమున ఖండ కావ్యము మిక్కిలి ప్రతిష్ఠ నార్జించుకొనిన ప్రక్రియ. అనతి విస్తృతిలో రసోదయమును సాధించుట దీని స్థూల లక్షణము. కథను ద్విజాతీయముగ పురాణాదుల నుండి గ్రహించుట, ఆత్మీయ భావ సంచలనమున కాకృతి కల్పించుట, హృదయ నివేదనము మున్నగు పెక్కు రీతు లిందుఁ గలవు. ఆంగ్ల కవిత్వ ప్రభావము, స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ, దేశభక్తి, రాష్ట్రభక్తి మున్నగు భావ సంస్కారములు, అమలినమై భావ ప్రధానమైన శృంగార దర్శనము, విభిన్న తాత్త్విక విషయములు ఖండ కావ్యము లందలి భావ వైశిష్ట్యమునకు నిదర్శనములు. విశ్వనాథ వారి శృంగారవీథి, కృష్ణ సంగీతము, ప్రాతస్స్తవము మున్నగు ఖండికలు సాంప్రదాయిక మార్గమునకు, నూతన భావ చేతనకు నిదర్శనములు. శ్రీ గురజాడ రాఘవశర్మ కల్పలత వంటివి ప్రాచీన కథా వస్తువుల నించుక క్రొత్తదైన చూపుతో దర్శించిన ఖండికలు. కాగా నవ్య సాహిత్యమున ప్రముఖ కవులుగ నెన్న దగిన శ్రీయుతులు కృష్ణశాస్త్రి, చామర్తి, వేదుల, నాయని, కరుణశ్రీ మున్నగు వారి ఖండ కృతులలో కృష్ణ కథాంశములు నూతనౌజ్జ్వల్యము నార్జించుకొనినవి.

నవ్యయుగమున ప్రముఖ సాహిత్య విభాగము నాటకము. ఇందు సంస్కృత నాటక వాఙ్మయము నుండి క్రమ వికాసము ఆంగ్లాది సాహిత్య ప్రభావములు ప్రక్రియా పరముగ గమనింపఁ దగిన యంశములు. సంప్రదాయమును కొనసాగించినవారు, అనువాదముల నొనర్చినవారు, నూత్న కల్పనముల నాదరించిన వారు, వర్తమాన యుగపు సిద్ధాంతముల కృష్ణకథ యందెట్లో చొప్పించిన వారు, భిన్న ప్రేక్షక వర్గములకు సంతృప్తి నొసగు నాటకీయ వినియోగ పద్ధతులను తెలియొగ్గి కిరాయి రచయితలుగ పనిచేసినవారు– ఇట్లెందరో ఈ ప్రక్రియను చేఁబట్టిరి. కొండ వెంకట రత్నము గారి నరకాసుర వ్యాయోగానువాదము వంటి వనువాద శాఖకు

చెందినవి. తిరుపతి వేంకటకవుల భారత నాటకములీ యనుశీలనమున మిక్కిలి ప్రధానమైనవి. 'భారతకృష్ణుని' లౌకిక మహాత్త్వ, వ్యవహారదక్షత, ఆశ్రిత రక్షణా ద్యనేకాంశములు తిక్కనోపజ్ఞములైనవి, వీరి లేఖినిలో ఇతోధిక సరసత్వ లక్షణమును సంతరించుకొని తెనుగునాట స్థిరపడిపోయినవి. ఒక స్థాయికి చెందిన తెనుగువారికి కృష్ణుడన్న కురుక్షేత్రము కృష్ణుడే తలపునకు వచ్చునంతటి మహాత్త్వము వీరి నాటకమున కబ్బినది. ఈ విషయమున పోతన భాగవత కృష్ణునికే యాతడు రెండవవాడు. ఇంచుమించు అంతటివాడు చిలకమర్తివారి గయోపాఖ్యాన కృష్ణుడు, అటుపై పానుగంటివారి రాధాకృష్ణుడు, ముత్తరాజువారి సత్యాకృష్ణుడు చెప్పదగినవారు. వేదము వారి ఉషా పరిణయ నాటకము, పండిత కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి బాల, ప్రౌఢ కృష్ణలీలలు, బలిజేపల్లి వారి సాత్రాజితీయము, శ్రీ జాషువా రుక్మిణీ కల్యాణము ఎన్నదగిన కృష్ణ కథా నాటకములు. ఇక కల్పనలలో అందెవేసిన చేతులు, కాల్చుకొనిన చేతులు కొన్ని కలవు. శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము రుక్మిణీ పరిణయమున నొక బ్రాహ్మణి వృత్తాంతము చక్కని కల్పన. త్రిపురనేని వారి కురుక్షేత్రము వారి కతిపయ సిద్ధాంతములకు రూపకల్పన. కాళ్ళకూరివారి పద్మవ్యూహము కృష్ణావతారమున కొత్తవ్యూహము. డా॥ జి. వి. కృష్ణారావు యాదవ ప్రళయము స్వీయతాత్త్వికాలోచనా వలయము. నోరివారి సుహృత్సౌదామము మున్నగునవి యేకదేశ కథా ఘట్టముల రమ్య పునరావృత్తులు, కథాంతస్సును ముట్టినవి.

నవీన యుగమున వచన వాఙ్మయము నవల, కథానిక, వ్యాసము మున్నగు శాఖలలో వృద్ధి సందినది. అందే కొలదియో కృష్ణకథా వాఙ్మయము నవలాది రూపములందు వ్యక్తమగుచున్నవి. శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రి నాగమల్లిక, శ్రీ ముత్తీవి లక్ష్మణదాసు గోపీ హృదయానువాదము, లత మోహనవంశి మున్నగునవి కతి

ప్రయోగోదాహరణములు. డా॥ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య మందలి జాలము దివ్యజ్ఞాన దృక్పథమునకు చక్కని రూపకల్పనము.

ఇట్లింకను ననేక ప్రక్రియలలో విస్తృతినందిన నవ్య వాఙ్మయమున విశిష్టతా సంపన్నములైన కృష్ణకథాకృతులు బహుసంఖ్యాకములు. సాముదాయికముగ భావ చైతన్య విలసన మీ యుగ లక్షణము.

పై పరిశీలనమునుఁ బట్టి కృష్ణకథావతరణము మహోజ్జ్వలమై యుండిన దనియు, రాను రాను బహు ప్రక్రియలలో సమకాలీన సాహిత్య లక్షణములను సంతరించుకొని శృంగారైక ప్రాధాన్యము నందిన దనియు, నవ్యయుగమున మరల బహుభావ వైశిష్ట్యముతో కూడిన నూతనోత్తేజమును పొందుచున్నదనియు సాముదాయిక దిఙ్మాత్ర నిర్దేశము చేయవచ్చును.

కృష్ణ కథాంశముల క్రమ పరిణామానుశీలనము

సర్వంకష వైభవోపేతము, సమగ్రము, సంకీర్ణమునైన కృష్ణ కథ యందలి వివిధాంశము లాంధ్ర వాఙ్మయమున కాలక్రమమున నెట్టి పరిణామములను నందుచు వచ్చినవో పరిశీలించుట ఈ యధ్యాయము నందలి విషయము. ఇందుల కనుగుణముగ కృష్ణకథ తద్గతమైన ఆంతరంగిక భావక్రమము ననుసరించి కొన్ని ప్రముఖాంశములుగ విభజింపఁ బడినది. అవతరణ వృత్తాంతము మొదలు తత్సమాప్తి పర్యంతము కల యంశము లన్నియు సాధ్యమైనంతవరకు క్రోడీకరింపఁ బడినవి. ఈ అంశములకు పరస్పర సాంకర్య భావమున్న చోట్ల వానిలోని ప్రధానాంశమే ప్రసక్తమైనది. మున్నుగ ఆ యా యంశముల స్వరూప దృక్పథములను స్థూలముగ నిర్దేశించిన పిమ్మట తదనుశీలనము సాగినది. ఆంధ్ర కవులలో ప్రస్తుత విషయమును బట్టి ప్రముఖులై తదితర కవులకు సైతము ప్రాతినిధ్యము వహింపఁగల వారి రచనముల నుండియే ప్రసక్తాంశము లుద్ధృతములై వ్యాఖ్యానింపఁ బడినవి. ఇట్లు వ్యాఖ్యానించుటలో ప్రసక్త కథాంశము నందలి ప్రత్యేకత, రచనా శిల్పములోను, తాత్త్విక ప్రతిపాదనములోను ఆ కవి ప్రత్యేకత మాత్రమే ప్రసక్తమై గతార్థములు పరిహృతములైనవి. సాధ్యమైనంతలో కవుల కాలక్రమము పాటింపఁ బడినది. ఒక్కొక్కప్పుడు కావ్యములు, కవులు వివిధాంశములందు వచ్చినపుడు ప్రసక్త కథాంశ జ్ఞేయమైన రచనా తత్త్వములనుఁ బట్టి బహుపర్యాయములు వారి ప్రసక్తి కలుగును. ఇందు ప్రముఖాంశముల ప్రణాళికయే ప్రధానము కావున ప్రక్రియా వైవిధ్యమునకు తావు లేదు' కావ్యములలో భిన్న కారణముల చేత ప్రత్యేకత నార్జించుకొనినవి, పరిశిష్ట కావ్యాను శీలనము నందును, ఈ పరిశీలనమున ఇముడని

ప్రక్రియాంతరములు పరిశిష్ట ప్రక్రియానుశీలనమునను నిర్దేశింపఁబడినవి. వీని సమాహార స్వరూపమే ప్రస్తుతాధ్యాయము.

అవతరణ వ్యూహము

అవతరణ మనఁగ క్రిందకు దిగివచ్చుట. భారతీయ దృక్పథమున శాశ్వతము సర్వశక్తిమంతము నైన పరతత్త్వము లోక సంగ్రహార్థమై భిన్నయుగములలో పరిమితత్వ ప్రతీకమై నామరూపాది లక్షణ లక్షితమైన యాకృతిని పొంది, పై ప్రయోజనమును నెరవేర్చుట యీ యవతార తత్త్వ సారాంశము. అట్టి యవతారము సగుణమై నిర్గుణత్వమును, మానుషమై దివ్యత్వమును ఎప్పటికప్పుడు స్ఫురింపఁ జేయుచుండును. ఈ స్ఫురణమును విశ్వమానవ హృదయము లందు శాశ్వతముగ ననుసంధించుటకే పురాణేతిహాస కావ్య నాటకాది ప్రక్రియ లుద్దిష్టము లైనవి. ఈ యవతారము లందు శిఖరాగ్ర ప్రాయమైన కృష్ణావతార వ్యూహము, దానికి సంబంధించిన భిన్న దృక్పథములు, ఆంధ్ర వాఙ్మయమున భిన్నరీతుల నావిష్కరింపఁ బడెను. స్వామి విష్ణ్వంశ సంభూతి అన్నిట సామాన్యమే యైనను ప్రసక్తమాలిక పురాణేతిహాస దృక్పథాను సారముగ భిన్నకవు లీయంశమును భిన్నమార్గముల దర్శించి రచించినారు. వాని క్రమానుశీలన మీ క్రింది విధముగ నుండును :

ఆదికవి నన్నయ కథాప్రసక్తిని బట్టి గచ్ఛన్మార్గమున కృష్ణ కథాంశముల ప్రతిపాదించుచు నెడనెడ కృష్ణావతార సందర్భములలో చెప్పినాడు. ఆదిపర్వ తృతీయాశ్వాసమున దేవదైత్య దానవుల అంశావతార కథన సందర్భమున—

"యాదవ వంశంబున జగదాధిపుఁడగు విష్ణుదేవు నంశంబున ను
త్పాదిల్లెఁ గృష్ణుఁ డపగత ఖేదుఁడు దేవకీ వసుదేవులకున్."

(74)

"(శ్రీ) వెలుఁగ రోహిణికి వసుదేవున కుదయించె విష్ణుదేవాంశము నన్
భూవంద్యుఁ డనంతుఁడు బలదేవుండు ప్రలంబ ముఖ్య దితిజాంతకుఁడై." (75)

"మరియు లక్ష్మి యంశంబున రుక్మిణి యుదయించె; సనత్కుమారు నంశంబునఁ బ్రద్యుమ్నుండు పుట్టె; నప్సరసల యంశంబునఁ గృష్ణుని షోడశ సహస్రాంతఃపుర వనితలు పుట్టిరి, రయ్యయి వేల్పుల యంశంబుల వృష్ణి యదు భోజాంధక వంశంబుల వీరు లనేకులు పుట్టిరి......" (76)—అని చెప్పెను. సప్తమాశ్వాసమున నాలాయని కథలో "...కమల భవ ప్రముఖ నిఖిల సురగణ ప్రార్థితుండయి నారాయణు సితాసిత కేశద్వయంబు బల వాసుదేవులై దేవ హితార్థం బుద్భవించిన..." (277) అని చెప్పెను. అష్టమాశ్వాసమున "బలదేవాచ్యుత సాత్యకులు దైవమానుషంబుఁ గల నిత్య" లనియు చెప్పెను. పెక్కు సందర్భములలో కృష్ణార్జునులు నరనారాయణులను విషయ ముక్తమైనది. "......నరనారాయణులను నాదిమునులు నరలోకంబున దేవహితార్థం బర్జున వాసుదేవులై జన్మించి..." (8-250) రని చెప్పుట యిందుల కుదాహృతి. ఈ విధముగ భారత దృక్పథమునుఁ బట్టి స్వామి యవతారమున విష్ణ్వంశము, నారాయణుని అసిత కేశాంశము, ప్రాచీనర్షి యగు నారాయణాంశము నుద్దిష్టములైనవి. అరణ్యపర్వ శేషమున ఎఱ్ఱన రచనమున మార్కండేయోక్త ప్రకారమున స్వామి అవతార తత్త్వ మాహాత్మ్య ప్రసక్తి యున్నది. కల్పాంత వేళ క్షీర సాగరమున ప్లవించి సకల చరాచర విశ్వమును తన కుక్షియం దిడుకొన్న స్వామియే కృష్ణుడను విషయము గమ్యమాన మొనర్చుట యీ కథనము నందలి ప్రత్యేకత. స్వామి చెప్పిన యుగములను క్రోడీకరించి మార్కండేయుడు ధర్మహాని యగునపుడు స్వామి చతుర్యుగము లందు క్రమముగ సిత రక్త నీల పీత ద్యుతిరూపములతో జన్మించి ధర్మస్థాపన మొనర్చునని చెప్పి యిట్లు ముగించెను.

"నాకిమ్మైఁ బొడసూపెఁ దాను గృపతో నాకంను నేఁడియ్యెడన్
నీకున్ గాడిలి చుట్టమై సచివుఁడై నెయ్యంబుమై నున్న పు
ణ్యాకారున్ గమలాయతాక్షుఁ గరుణాకారుం ద్రిసత్యోత్తమ
శ్లోకుంగృష్ణునిఁగంటి నా సుకృతముల్ శోభిల్లెఁ బక్వంబులై."

(4-281)

ఇట్లీ ఘట్టమున స్వామి సృష్టి స్థితి లయ కారకుడగుటయే గాక, కృష్ణావతారము నందెల్లెడ పరివ్యాప్తమై యున్న శాశ్వత శిశుత్వ ప్రతీకగఁ గూడ నున్నాడు. భారతమున పలుతావుల నిట్లే ప్రసక్తిని బట్టి అవతార తత్త్వ కథనము జరిగినది. ఉద్యోగ పర్వ ద్వితీయాశ్వాసమున సంజయుడు, కృష్ణార్జునులు పరస్పరము ప్రీతితో నర నారాయణ తత్త్వ ప్రతీకలై విహరించుటను వివరించెను. అట్లే బ్రహ్మయు నొకప్పుడీ వృత్తాంతము చెప్పెను.

హరివంశాది పురాణములలో అవతరణ వ్యూహము రూప కల్పనా సహితమై వివిధ గతుల భాసిల్లినది. హరివంశము నందు భూదేవి ద్వాపరయుగావసానమున ప్రజా భారపీడితయై ఆక్రోశించెను. దేవతలు శతానందునకు చెప్పి అతని ముందిడుకొని నాగ శయనుని కడకేగి ప్రస్తుతించుట, అతడు మేల్కొని సపుడు బ్రహ్మ భూలోక పరిస్థితిని వివరించుట- జరిగినది. పిమ్మట స్వామి గరుత్మంతు నధిరోహించి సకల ముని దేవ సేవ్యమానుడై మేరు పర్వతమున నున్న కామ దోహనీ నామక సభా భవనమును ప్రవేశించి భూదేవి తన యిక్కట్లను వివరముగ చెప్పికొనగా వినెను. అప్పుడు స్వామి అవతార ప్రణాళికను నిర్దేశించెను. అందు భిన్న దేవతల అంశాదులు ప్రసక్తములైనవి. నారదుడు మధుర కేగి ఈ యవతార ప్రణాళిక నే కంసునకు వినిపించెను. తత్ప్రకార మవతరణ వ్యూహము సాగి వచ్చి క్రమానుగత కథా కథనముతో లీనమైనది. భాగవతమున కృష్ణావతరణము, కృష్ణ కథావతరణము విభిన్న దశలలో మొదటి మూడు స్కంధము లందును కలదు. అందు మున్నుగ భాగవత ప్రశంస,

యవతార విశేషములు నుక్తములై కృష్ణావతార సమాప్తియైన పిమ్మట, కలియందు భానునివలె భాగవతము జగచ్ఛ్రేయః ప్రద మగు విషయము, భిన్నయుగములందు భాగవతము ప్రవర్తితమైన పద్ధతి, వ్యాస వైయాసుల సంబంధము, పరీక్షిత్తు ప్రపత్తి, వైరాగ్యములు, భాగవతావ తరణమునకు పూర్వ రంగములై యున్నవి. అటుపై వ్యాసుని వ్యాకులత, నారదోక్త స్వీయవృత్తాంత కథనము, భాగవత నిర్మాణము కలవు. పరీక్షిత్తు జన్మ కర్మ ముక్తులు, పాండవుల మహా ప్రస్థానము, కృష్ణ కథోదయాదులు వివృతము లైనవి. దశమ స్కంధమునందు సాక్షాదవతార విషయము ప్రసక్త మైనది. గోరూప ధారిణియై[1] పుడమి బ్రహ్మదేవుని కడకేగుట, అతడామెతోఁ బాటు స్వామికడ కేగి పురుషసూక్త పఠనమున నాతని తెమల్చి అద్భుత సమాధి యందు స్వామి వాక్యమును విని దేవతలకు చెప్పుట జరిగినది. ఆతఁడు విన్న వాక్యమునుఁ బట్టి దేవతలు వారివారి యంశములందు జన్మించుట, స్వామి వసుదేవునకు పుట్టి భూభారము బాపుట, సురకన్యలు సుందరులై హరి పూజార్థము జన్మించుట, శేషుఁడు హరికళతో నగ్రజుఁడై పుట్టుట, స్వామి కార్యార్థమై మాయ నిజాంశమున పుట్టుట— ప్రధానాంశములై యున్నవి. పిమ్మట మధురయందు ప్రవర్తిల్లిన వృత్తాంతము లుక్తములైనవి. విష్ణు పురాణమున గోరూప ధారణ వృత్తాంతము లేదు. భూదేవితో దేవతలు నారాయణ స్థానమైన శ్వేతద్వీపమున కేఁగ నాతఁడు వారు చెప్పిన వృత్తాంతములను విని తన మేని యందలి ధవళాసిత రోమ యుగంబుఁ బుచ్చి యారెండును దుష్టసంహారణ సాధుగక్షణముల

1. పుడమి గోరూప ధారిణియైన వృత్తాంతము భాగవతమున ప్రత్యేకము. జనులకు గ్రాసవాసాదుల నొసఁగు భూమాతవలె క్షీర దధ్యాదుల నొసఁగు గోమాతయు. మాతృత్వ చిహ్నము. ప్రాచీన పారసీ కథలలో జరాతుస్త్ర గోరూపధారిణియైన భూమాత పిలుపు వలననే యవతరించినట్లు చెప్పఁ బడుట వలన సర్వమతముల కీ ప్రతీకా వాదము సామాన్యమని తోచుచున్నది.

(Gospel of Sri Krishna- Duncan Greenlees- Page-10)

నొనరించునని చెప్పి తన యవతారమును నిర్దేశించెను. తత్ప్రకారమే వృత్తాంతము లన్నియు పరివర్తితము లైనవి. విశిష్ట పురాణము లందు భిన్న భిన్న దృక్పథము లున్నవి. గర్గ భాగవతమున అవతార పద్ధతుల వివరించుచు పూర్ణతమావతార పద్ధతికి గోలోకవాసియైన కృష్ణు డుదాహరణముగ నిరూపింపఁ బడినాడు. రాధా సమేతుడై సమస్త సృష్టికి కేంద్ర స్థానమున నున్న స్వామి గోరూపధారిణియైన భూదేవి యొక్కయు, దేవతల యొక్కయు విన్నపమును పురస్కరించుకొని అవతరించుట యిందలి ప్రధానాంశము. సాధారణావతరణ వ్యూహముతో బాటు ఇందు రాధావతరణమును ప్రసక్త మగుట గమనార్హము. బ్రహ్మవైవర్తము గూడ నీ ప్రణాళికనే యనుసరించినను నిందు రాధా సుదాముల పరస్పర శాప వృత్తాంతములు దోహదభూతము లైనవి. పద్మ పురాణమున శివుడు బ్రహ్మాది దేవతలతోఁ బాటు క్షీర సాగరమున కేగి అవతరణ పద్ధతుల సకారణముగ నిర్దేశించుట ప్రత్యేకము. దేవీ భాగవతమున స్వామితోఁ బాటు సమస్త దేవతా కోటులు గోరూపధారిణియైన భూదేవిని ముందిడుకొని దేవిని స్తుతించుట, యామె ప్రత్యక్షమై అవతార వ్యూహమునకు కీలకముగ వ్యవహరించుట కంగీకరించి తన్మార్గమును నిర్దేశించుట, జరిగినది. బ్రహ్మ పురాణమునందును బ్రహ్మాండపురాణము నందును అవతరణ వ్యూహములు ప్రసిద్ధ మార్గముననే యున్నవి.

సాధారణముగ అవతరణ వ్యూహము ప్రత్యేక కథావస్తువుగ నెవ్వరును తీర్చిదిద్దలేదు. కాని, సంపూర్ణ కృష్ణకథా కావ్యములు రచించిన వారనేకులు దీనిని ప్రత్యేక విషయముగ రచించిరి. అందు శ్రీ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య రాసలీల కావ్యమున వర్ణించిన పద్ధతి నుదాహరణముగ నెన్నవచ్చును. ఇందు కృష్ణతత్త్వావతరణము పురుషోత్తమ తత్త్వావిష్కృతిగ, శాశ్వత గోలోక లీలగ ఎప్పటికప్పుడు 'నే'నను జ్ఞాతకు సాక్షాత్కరించు తత్త్వముగ దర్శింపఁ బడినది.

ప్రతి కల్పాంతమున వ్యక్తమై మాటువడుచుండు ఈ లీల యొక్క ప్రణాళికను నలువ భాగవతోక్త ప్రకారమున విని యిట్లు నిర్దేశించి నాడు.

"అనిమిషులెల్లరున్ యదుకులాంబుధి వీచిక శీకరంబులై
జననము పొంద సర్వఋషి చంద్రులు గోగణమై చరింప, భూ
మినిగల భారమెల్లను గమింపఁగఁ జేయఁగ వాసుదేవుఁడై
ఘనతరమూర్తి విష్ణువు సుఖప్రదుఁడై యవతారమందెడిన్."

స్వామి యాజ్ఞను శిరమునఁదాల్చుచు అతని భారము తన మేన హద్దు పెట్టుటకై ఆదిశేషు డన్నయై జన్మించుట, లోకమోహిని మున్నుగ మార్గమును చూపుట- మున్నగు నీ ప్రణాళికను బ్రహ్మ యుచ్చరించుచు తన పలుకులను తానే విని యందలి స్వామి కల్పనము దర్శించెను. ఆ పథకమే భూతధాత్రికి బడలిక తీర్చి యవనికి అశరీరవాణియై కంసునకు ప్రాణహింస కాశంసియైనది. ఇట్లు చెప్పుటలో నవతార తత్త్వము నందలి తాత్త్వికాంతస్సును ముట్టుటయే కాక కథాక్లుప్తీ కరణమును, భిన్న కత్తృలందు తద్వ్యాప్తిని శిల్ప సమ్మతముగ నిరూపించుట జరిగినది.

ఈ విధముగ అవతరణ వ్యూహము భిన్న దృక్పథములతో వెలువడి అనంతర కథా వ్యాప్తికి పునాదియై యున్నది. ఇతర దృక్పథము లెన్ని ప్రస్తావింపఁ బడినను వీనిలో స్వామి విష్ణ్వంశము, ధర్మ సంస్థాపనోద్దేశము ప్రధాన విషయములుగ ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రచలితమైనట్లు గమనింతుము.

2. శైశవ, బాల్యలీలలు

కృష్ణకథ యందలి మధుర మనోజ్ఞ ఘట్టములలో శైశవ, బాల్యలీలలు ప్రత్యేక స్థానము నాక్రమించినవి. లౌకిక స్థాయిలో వీని మోహనతత్త్వముతోఁ బాటు వీనివలె సాహిత్య సృష్టిని, శిల్పాది కళాస్వరూపములను తాత్త్విక దర్శనమును ఉత్తేజ పరచిన కథాంశము మరి యొకటి లేదు. ప్రపంచ వాఙ్మయమునందే యిట్టి సృష్టి నభూతో న భవిష్యతి. ఈ వృత్తాంతము లందలి యాంతర్యము బహుముఖమైనది. దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ (ధర్మ సంస్థాపనము), మాధురీతత్త్వ మహిమాన్వితమైన జీవాత్మ పరమాత్మ సమ్మేళనము, రాజకీయ వ్యూహ రచనా నిర్వహణములు, లోకాదర్శ స్థాపనా రీతులు ఇందే సూక్ష్మ రూపమున వ్యక్తములై, తరువాతి కాలమున వివృతములై, స్వామి సర్వావతారాంశములకు సూక్ష్మ ప్రాతిపదికలై రూపొందినవి. వీని యందు శైశవ, బాల్య మాధుర్య మాహాత్మ్యములు, స్ఫురణాత్మక చర్యా విశిష్టతలు వీని ప్రశస్తికి మరింత దోహదములైనవి. ఈ యనుశీలనము నందు సౌకర్యార్థమై కంసవధ పర్యంతము నున్న ప్రధాన కథావిశేషములు చేర్పఁబడినవి. కొన్ని ఘట్టములయందితరాంశము లున్నను ఇవే ప్రధానములు కాగా భిన్న భిన్న కృత్యము లొనర్చినపుడు స్వామి వయస్సు భిన్న గ్రంథములందు భిన్నరీతుల నున్నది. ఉదాహరణమునకు- హరివంశమున స్వామి కంస వధాత్పూర్వమే నీలను వివాహమాడెను. అనగా ప్రాయము బాల్య మగుటకు వీలులేదు. ఇట్టి యంశముల చారిత్రక దృష్టితో పరిశీలించినచో అదియొక మహా సముద్రము. ప్రస్తుతానుశీలనము నకు కార్యకారియు కాదు. కావున వయోవ్యవస్థ యందలి భిన్న